

Bakalářská práce

Dechy v logopedii

Studijní program:

B7506 Speciální pedagogika

Studijní obor:

Speciální pedagogika pro vychovatele

Autor práce:

Lucie Havlíková, DiS.

Vedoucí práce:

Mgr. et Mgr. Denisa Salabová
Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Liberec 2022

Zadání bakalářské práce

Dechy v logopedii

Jméno a příjmení:

Lucie Havlíková, DiS.

Osobní číslo:

P18000260

Studijní program:

B7506 Speciální pedagogika

Studijní obor:

Speciální pedagogika pro vychovatele

Zadávající katedra:

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Akademický rok:

2021/2022

Zásady pro vypracování:

Cíl bakalářské práce: Provést teoretické vymezení řešené problematiky a na základě průzkumného šetření popsat možnosti využití hry na dechové nástroje v logopedické intervenci a navrhnout vhodný soubor konkrétních cvičení a písni pro dechové nástroje využitelné v logopedické praxi.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, vyhodnocení a interpretace dat, formulace závěrů.

Metody: Dotazování, pozorování.

Při zpracování bakalářské práce budu postupovat v souladu s pokyny vedoucí práce.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce: tištěná/elektronická
Jazyk práce: Čeština

Seznam odborné literatury:

DANIEL, L., 1995. Škola hry na sopránovou zobcovou flétnu: Schule für die Sopranblockflöte. 3. přeprac. vyd. Praha: Panton. ISBN 80-7039-227-4
FREDERIKSEN, B., 2002. Arnold Jacobs: Zvuk a dech. 1. vyd. Praha
JEDLIČKA, I., ŠKODOVÁ, E., 2007. Klinická logopedie 2. aktual. vyd. Praha: Portál. ISBN 987-80-7367-340-6
KLENKOVÁ, J., 2006. Logopedie. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-1110-9
KVAPILOVI, J. a E., 2010. Flautoškola 1. 1. vyd. Praha: Bärenreiter. ISMN 979-0-2601-0505-8
MAŠURA, S., 1964. Poruchy hlasu a hlasová hygiena. 1. vyd. Bratislava: Slovenský ústav zdravotníckej osvetu.
VÁGNEROVÁ, M., 2012. Vývojová psychologie dětství a dospívání. 2. dopl. a přeprac. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2153-1
ŽILKA, V., 1988. Veselé pískání – zdravé dýchání. 1. vyd. Praha: Panton. ISBN 80-7039-236-3

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Denisa Salabová
Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání práce: 3. dubna 2022
Předpokládaný termín odevzdání: 7. prosince 2022

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Pavel Kliment, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 13. září 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Poděkování

Ráda bych co nejsrdečněji poděkovala své vedoucí práce Mgr. et Mgr. Denise Salabové. Její lidský přístup, odbornost, otevřenost a stálý nadhled je mi sympatický. Děkuji za pochopení, přijetí myšlenky mezioborové spolupráce a usměrňování myšlenek ostatních.

Srdečné díky patří Mgr. Jitce Holmanové, která přispěla svým nezávislým odborným komentářem k souboru, jenž vznikl v rámci praktické části práce. Její odbornosti a podpory si velmi vážím.

Děkuji za milé, přátelské a profesionální přijetí Mateřské školy Smržovka. Díky ochotě jejího vedení, učitelek a dalších zaměstnanců jsem mohla realizovat průzkumné šetření, které je součástí praktické části bakalářské práce.

Velké poděkování patří rodině a blízkým, kteří mě v životní etapě bakalářského studia podporovali.

Anotace

Bakalářská práce Dechy v logopedii se zabývá logopedickou prevencí ve spojení s výukou hry na dechový nástroj. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část se zabývá principem respirace, úvodem do logopedie, vývojem řeči, souvislostmi mezi řečí a dalšími složkami osobnosti a základním rozdělením dechových nástrojů. Praktická část se zaměřuje na propojení vývoje řeči a hry na dechový nástroj, vhodnou literaturou a přístupem. Cílem bakalářské práce je vymezení řešené problematiky a na základě průzkumného šetření popsat možnosti využití hry na dechové nástroje v logopedické intervenci a navrhnout vhodný soubor konkrétních cvičení a písni pro dechové nástroje využitelné v logopedické praxi.

Klíčová slova: logopedie, dýchání, zobcová flétna, notový materiál, prevence, intervence, základy hudební teorie.

Annotation

The bachelor thesis *Using Breath in Speech Therapy* focuses on speech therapy in connection with teaching to play a wind instrument. The thesis is divided into a theoretical and a practical part. The theoretical part deals with the principle of respiration, an introduction to speech therapy, the development of speech, the connections between speech and other components of personality and the basic division of wind instruments. The practical part focuses on the connection between speech development and wind instrument playing, appropriate literature and approach.

The aim of the bachelor's thesis is to define the solved problem and, based on an exploratory investigation, to describe the possibilities of using wind instruments in speech therapy intervention and to propose a suitable set of specific exercises and songs for wind instruments that can be used in speech therapy practice.

Key words: speech therapy, breathing, recorder, sheet music, prevention, intervention, the foundations of music theory

Obsah

ÚVOD	6
TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1 DECH.....	9
1.1 MECHANISMUS RESPIRAČNÍHO ÚSTROJÍ.....	9
1.2 ÚČELNÉ DÝCHÁNÍ	9
2 LOGOPEDIE.....	11
2.1 LOGOPEDICKÁ DIAGNOSTIKA	11
2.2 LOGOPEDICKÁ TERAPIE.....	12
2.3 LOGOPEDICKÁ PREVENCE.....	13
3 VÝVOJ DÍTĚTE V PŘEDŠKOLNÍM OBDOBÍ	14
3.1 VÝVOJ ŘEČI DÍTĚTE V PŘEDŠKOLNÍM OBDOBÍ.....	16
3.1.1 Další aspekty vývoje řeči	17
3.1.2 Přirozená prevence vývoje řeči	22
4 DECHOVÉ NÁSTROJE	26
4.1 DECHOVÉ NÁSTROJE DŘEVĚNÉ.....	26
4.2 DECHOVÉ NÁSTROJE ŽESŤOVÉ.....	27
PRAKTICKÁ ČÁST	28
5 METODOLOGICKÉ ASPEKTY PRÁCE.....	29
5.1 CÍL PRÁCE.....	29
5.2 PRŮZKUMNÉ OTÁZKY.....	29
5.3 CHARAKTERISTIKA PRŮZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	29
5.4 CHARAKTERISTIKA PRŮZKUMNÉHO VZORKU A SBĚRU DAT	30
6 PRŮZKUMNÁ ŠETŘENÍ	32
6.1 KOMPARACE HUDEBNÍ LITERATURY.....	32
6.1.1 Výsledek komparace hudební literatury.....	38
6.2 SOUBOR KONKRÉTNÍCH CVIČENÍ A JEJICH VYUŽITÍ	41
6.2.1 Vyhodnocení pozorování.....	42
6.2.2 Vyhodnocení dotazování.....	43
6.3 VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	43
7 DISKUSE A DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	45
ZÁVĚR.....	47
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	48

Seznam obrázků

Obrázek 1: Mluvní orgány.....	21
Obrázek 2: Flautoškola.....	32
Obrázek 3: Veselé pískání, zdravé dýchání.....	34
Obrázek 4: Hrátky s flétnou	35
Obrázek 5: Recorder ABC.....	36
Obrázek 6: Flauto dolce.....	37

Seznam tabulek

Tabulka 1: Vývoj řeči.....	22
Tabulka 2: Výsledek analýzy	40

Úvod

„Hudba je univerzální řeč lidstva.“ – Henry Wadsworth Longfellow

Stejně jako kultura obohacuje a kultivuje společnost, zájmové činnosti obohacují a kultivují jednotlivce. Tato bakalářská práce Dechy v logopedii by ráda propojila dva zdánlivě různé světy – hudební nadšení s logopedickým úsilím. Následující text je psán s vírou, že ono nadšení může nenásilně pomoci kýženému úsilí, pokud je nasměrováno vhodnou formou a metodikou.

V rámci společenské dynamiky je v posledních letech kladen důraz na funkčnost komunikace, která bývá nadřazena kvalitě mluvené řeči. Přesto je jedním z hlavních úkolů logopedie minimalizovat řečové obtíže a docílit co nejplynulejší řeči. Docílit kvalitního kultivovaného projevu má za cíl také hudební projev a k němu náležící vzdělávání. Oba obory vedou jedince ke komunikaci, k porozumění vlastních potřeb, ke kultivaci osobnosti a řečového projevu. Cílem bakalářské práce je vymezení řešené problematiky a na základě průzkumného šetření popsat možnosti využití hry na dechové nástroje v logopedické intervenci a navrhnout vhodný soubor konkrétních cvičení a písni pro dechové nástroje využitelné v logopedické praxi.

Hudebním prostředkem se myslí základní povědomí z hudební teorie, přiměřené technické ovládnutí nástroje a rozvíjení hudebního projevu dle reálných možností začínajícího hráče. Zvláště rozvoj hudebního projevu na dechový nástroj může být pro logopedické účely zajímavý, protože podporuje ovládnutí a účelné používání dechu, zapojuje oromotorické svaly, napomáhá rytmizaci, frázování a správné ovládnutí nástroje vede k citlivější jemné motorice.

Bakalářská práce se dělí na část teoretickou a praktickou. V teoretické části se práce zabývá především vývojem osobnosti a řeči dítěte v předškolním období. Zvláštní pozornost je věnována právě souvislostem mezi řečí a ostatními složkami osobnosti či jinými jevy, které kvalitu a podobu řeči jistým způsobem ovlivňují.

Praktická část je věnována výuce hry na dechový nástroj, nutným přípravám a prvním lekcím samotné výuky. Pro účely bakalářské práce byla zvolena výuka hry na zobcovou sopranovou flétnu. Zda je volba nástroje skutečně vhodná, odpoví práce sama. Hlavní částí průzkumu je analýza (komparace) notového materiálu pro začínající flétnisty v mladším školním věku, která se stala podkladem k vytvoření vlastní metodiky, která spojuje konkrétní logopedická a hudební cvičení a jejich následné užití v praxi díky realizovanému průzkumnému šetření. Konkrétní podoba průzkumného šetření je popsána v praktické části práce a vhodný soubor konkrétních cvičení, jež byl prostředkem k dosažení cíle práce, je externí přílohou. Úkolem práce je zanalyzovat a předložit dostupné možnosti mezioborového souladu. Hlavním

výstupem má být přehledný souhrn použitelné hudební literatury a vytvoření metodické brožury, ze které by mělo být možné čerpat pro hudebně pedagogické a logopedické účely.

TEORETICKÁ ČÁST

Teoretická část bakalářské práce Dechy v logopedii je členěna do pěti hlavních kapitol: Dech, Logopedie, Vývoj dítěte v předškolním období, Vývoj řeči dítěte v předškolním období a Dechové nástroje.

První kapitola se orientuje pouze na představení dechového ústrojí, jeho nepřetržitého fungování po celý lidský život a jeho základní mechanismy. Uveden je i princip účelného dýchání.

Druhá kapitola vymezuje obor logopedie, jakožto hlavní obor, o který se celá bakalářská práce opírá. Uvedena je hlavní terminologie, zařazení v systému věd a spolupracující obory. Vysvětleny jsou pojmy a principy logopedické diagnostiky, terapie a prevence.

Třetí kapitola se zabývá vývojovým stádiem dítěte předškolního věku včetně vývoje řeči. Popisuje vývojovou úroveň z hlediska motoriky, chování, myšlení, kognitivních funkcí a sociálních dovedností. Zabývá se obsahem řeči, gramatickou úrovní projevu, přizpůsobení komunikačních dovedností vzhledem k situaci a komunikačním partnerům. Kapitola je doplněna o další aspekty podílející se na vývoji řeči a přirozenou prevencí vadného vývoje řeči.

Čtvrtá kapitola pojednává o rozdělení dechových nástrojů do jednotlivých skupin. Velmi krátce seznamuje s historickým vývojem dechových nástrojů a jejich hlavními rozdíly. Upevňuje zařazení zobcové flétny ve skupině dechových nástrojů, která byla zvolena pro účely průzkumného šetření a naplnění cíle práce.

1 DECH

Dýchání je samo o sobě volný projev, na kterém se podílí celá řada orgánů a svalů. Hlavním účelem respiračního ústrojí je výměna plynů tak, aby mělo tělo k dispozici dostatek čerstvého vzduchu. Dýchání se samo přizpůsobuje situaci a potřebám těla např. při sportovním výkonu nebo naopak ve stavu klidovém. Poměr výdechu a nádechu je u dětí i dospělých asi 2:3. Tento poměr se dramaticky mění při řeči, kdy se poměr změní asi na 1:7 a při zpěvu asi 1:12. Délka výdechu při řeči velmi závisí na okolnostech, prostředí, atmosféře a výrazně ji ovlivňuje stav emocí. Dech však lze vědomě ovládat nebo alespoň kontrolovat. Absence kontroly výdechu činí řeč neobratnou a méně srozumitelnou (Kutálková 2009, s. 13).

1.1 Mechanismus respiračního ústrojí

Lidské tělo má vytvořené mechanismy, které stimulují nebo naopak utlumují dechové frekvence. Některé z těchto mechanismů jsme zdělili po primátech, jiné jsou napojeny na emoční projevy a nelze je anatomicky lokalizovat. Jednou z vrozených reakcí je vytváření vnitřního tlaku, kdy břišní svaly vyvíjejí tlak směrem dolů, jako při defekaci nebo porodu. V těle vznikne nadměrný vnitřní tlak, který vyrovná krk tím, že se zavře. Když má tělo nízkou hladinu kyslíku, překyseluje se a vysílá signály k častým a hlubokým nádechům. Pro zdravého jedince při hře na nástroj nebo při fyzicky náročném výkonu je důležité obojí. Kyslík pro normální funkci těla a kyselost, která vyzývá k nádechu.

Plíce byly vyvinuty tak, aby fungovaly v jakékoliv pozici lidského těla. Přizpůsobily se velikostí – pravá plíce má tři laloky, kdežto levá jen dva. Pomyslný bronchiální strom koření v průdušnici, která se větví do pěti plicních laloků a do postupně se zmenšujících bronchiol, které končí v chomáči drobných vzduchových sklípků obalených úzkými plicními kapilárami, nejmenšími krevními cévami, kde se koná ona výměna plynů. Každá červená krvinka má krevní barvivo hemoglobin, který uvolňuje kysličník uhličitý a skrze kapiláry a alveoly absorbuje kyslík. Vzniklou oxidací pak vzniká oxyhemoglobin.

1.2 Účelné dýchání

Pracující plíce umístěné v hrudním koši zvětšují svou povrchovou oblast při snižování bránice. Tento jev se označuje jako **břišní dýchání**, které samo o sobě příliš dechové kapacity nepřispívá. Pro plný nádech, tedy pro plné využití plic nelze opomenout hrudní dýchání, při kterém se žebra pohybují směrem nahoru, a hrudní koš se rozšiřuje. Potíž mnoha jedinců je, že dokáží velmi dobře pozvednout žebra a fyziologicky rozšířit hrud', přesto se nenadechnou

úplně. Do aktivního nádechu je třeba vložit vědomí, nadechovat se tak, aby se hrudní koš rozšířil, ne opačně. Vyvíjení pouhé fyzické aktivity ke klidnému nádechu rozšiřující hrudní koš s výdechem při uvolněné krční muskulatuře nevede. Plíce dosahují k ramenním svalům a bázi hrdla, přesto není důvod ke zvedání ramen, což bývá častou chybou.

Výdech může být pasivní – spontánní nebo aktivní. Při aktivním výdechu se uvolněná bránice zvedá stahem břišního svalstva a hrud' se z rozšíření vrací směrem dovnitř za pomoci vnitřních mezižeberních svalů. Výdechu je možné zamezovat již zmíněným vnitřním tlakem, staženou bránicí nebo ucpáním hrtanového průduchu (Jacobs 2002).

2 LOGOPEDIE

Logopedie je poměrně mladý obor vznikající ve dvacátých letech 20. století, přičemž první logopedická katedra vznikla v Československu v roce 1991 (Škodová, Jedlička 2003, s. 33). Logopedie je hraniční obor s nutností respektovat týmovou spolupráci v oborech: lékařství, pedagogika, psychologie, klinická logopedie. Díky stále probíhajícímu dynamickému vývoji oboru dochází k terminologické nejednotnosti. Obecným cílem logopedie je maximální možný rozvoj komunikace, která je podstatná pro komplexní rozvoj, edukaci a socializace osobnosti (Škodová, Jedlička 2003).

2.1 Logopedická diagnostika

Pohled na logopedii je stále různorodý. Logopedie je chápána jako vědní obor zabývající se výchovou a vzděláním osob s narušenou komunikační schopností. Jedná se o osoby v každém věku s různým typem, příčinou, průběhem či důsledkem narušení komunikační schopnosti.

Pojetí logopedie ve světě není jednotné. Například ve Francii se logopedie studuje v rámci medicíny, ve Švýcarsku v rámci psychologie nebo lingvistiky. U nás je logopedie součástí speciální pedagogiky, stejně jako surdopedie, tyflopédie, somatopedie a psychopedie, se kterými má logopedie blízký vztah i spolupráci. Z hlediska patologie komunikačního procesu vyžaduje logopedický obor spolupráci s lékařskými obory: pediatrie, ORL, foniatry, stomatologie, ortodontie, neurologie, neurochirurgie a psychiatrie. Nutná je spolupráce s obory psychologie především v oblasti vývojové psychologie a patopsychologie. Nutná je vzájemná respektující spolupráce i s dalšími obory, ať už tradičními či nově vznikajícími (Klenková 2006, s. 12).

Ústředním tématem logopedie je **komunikace**. Člověk komunikuje už samotnou existencí a všemi formami chování. Nekomunikace tedy neexistuje. Komunikaci lze chápat jako prostředek sdělování, díky kterému lze navazovat a udržovat kvalitní mezilidské vztahy. Díky komunikaci je člověk schopen interakce. Komunikace je tvořena čtyřmi základními prvky k dorozumění: komunikátor (sdělující), komunikant (příjemce sdělení), komuniké (obsah sdělení) a komunikační kanál (Klenková 2006, s. 26).

Logopedie se zabývá především narušením komunikační schopnosti. Její význam sahá do mnoha oblastí osobnosti několika rozměry. Škodová s Jedličkou uvádí 7 základních oblastí: existence jako taková, medicínská, kognitivní, emocionální, sociální, ekonomická, estetická (Škodová, Jedlička 2003).

2.2 Logopedická terapie

Logopedickou terapii lze chápat jako komplexní proces prováděný za účelem změny. Cílem logopedické intervence je identifikovat narušenou komunikační schopnost, eliminovat její projevy a snažit se v maximální míře zlepšit stav komunikační schopnosti jedince. Zmíněných cílů se dosahuje ve třech prolínajících se úrovních: logopedickou diagnostikou, terapií a prevencí.

Moderní **logopedická teorie** bere v úvahu narušení komunikační schopnosti jako komplexní jev. Logopedická diagnostika se snaží zjistit, zda se jedná o narušenou komunikační schopnost nebo o fyziologický jev, zjistit příčinu, určit, zda se jedná o stav trvalý nebo přechodný, vrozený či získaný, v klinickém obraze dominantní či symptomatický. Dále je nutné zjistit, zda si daný jedinec své narušení uvědomuje či nikoliv. Východiskem je určení formy narušení a její stupeň. Podle toho lze navrhnout terapeutická opatření.

Škodová s Jedličkou uvádí, že **logopedická terapie** je aktivita realizovaná specifickými metodami ve specifické situaci záměrného učení probíhající pod vedením či supervizí logopeda v organizovaných i neorganizovaných podmínkách. Formy logopedické terapie jsou individuální, skupinová, intenzivní, intervalová a jejich případná kombinace. Jednotlivé terapie mohou mít např.: celostní, symptomatické nebo kauzální zaměření.

Výše zmíněné záměrné učení může být podmiňováno, percepčně-motorické, verbální, pojmové, prostřednictvím řešení problému, sociální a další. **Metody** učení mohou být převzaté z obecné i speciální pedagogiky jako metoda cvičení, příkladu, reedukace, kompenzace a rehabilitace. Od jednotlivých metod je třeba oddělit konkrétní **techniky**, označované také jako **strategie**, které určují strategický plán, jak v rámci navržené metody konkrétně postupovat např. strategie otázek, modelování, přemostování, lexikální nebo sémantické rozhodování atp. Mnohdy se metody a techniky prolínají, proto je důležité držet se navrhovaného strategického terapeutického plánu.

V rámci logopedické terapie lze aplikovat **principy** učení z obecné pedagogiky (uvědomělost, aktivita, názornost, soustavnost, trvalost) ze speciální pedagogiky (komplexnost, dispenzarizace, socializace, resocializace a další. Principy specificky logopedické jsou: minimální akce, relaxace, komplexnost, symetričnost terapeutického vztahu mezi klientem a logopedem, multisenzoriální nebo naopak monosenzoriální přístup, časté krátkodobé procvičování, funkční používání řeči, celostní přístup, stimulace, imitace, překonávání komunikační bariéry, který je principem snad nejdůležitějším. Překonávání komunikační

bariéry nechápe jedince jen jako jedince s narušenou komunikační schopností, ale jedince jako bio-psycho-sociální bytost se svými individuálními potřebami (Škodová, Jedlička 2003, s. 37).

2.3 Logopedická prevence

Prevence může probíhat různými formami např. v rámci pravidelných prohlídek u lékaře, informovaností z přednášek, publikací, či veřejných médií. Stále rozšířenější je systém poradenství v rámci vzdělávacích či úředních institucí.

V rámci logopedie se rozeznávají tři základní metody prevence: primární, sekundární a terciální. Cílem **primární** prevence je předejít ohrožujícím jevům ve sledované populaci, a to buď zcela obecně, tedy nspecificky nebo s konkrétním zaměřením, kdy se specificky zaměří na rizikovou situaci, oblast nebo jev. Pokud se prevence orientuje na zvlášť ohroženou skupinu osob, u které je zahájena tzv. preventivní terapie, jedná se o **sekundární** prevenci. Přestože se u některých osob již narušená komunikační schopnost projeví, **terciální** prevence se snaží zamezit dalším negativním jevům (Škodová, Jedlička 2003, s. 42).

3 VÝVOJ DÍTĚTE V PŘEDŠKOLNÍM OBDOBÍ

Holmanová (IN Škodová, Jedlička 2003, s. 596) uvádí přehled vývoje dítěte ve věku pět až šest let. Jsou zde uvedeny praktické činnosti, schopnosti a dovednosti od oblékání, skákání přes švihadlo po konverzaci a komunikaci.

Autorky Allen a Marotz (Allen, Marotz 2008, s. 116) dělí vývoj dítěte podle věku a jednotlivých oblastí. Podle nich má pětileté dítě relativně klidné období. Začíná se více pohybovat ve společnosti, je odpovědnější, společenštější a přátelství pro ně začíná nabývat významu. Vágnerová klade důraz na **prosociální chování**: „*Toto období je třeba chápat jako fázi přípravy na život ve společnosti. Aby to bylo možné, musí dítě přijmout řád, který chování k různým lidem v různých situacích upravuje. Musí se naučit prosadit i spolupracovat, což je důležité především v rovnocenné vrstevnické skupině.*“ (Vágnerová 2005, s. 177). Předškolní dítě se zdokonaluje ve všem, co dělá, snaží se v tom být co nejlepší a objevovat další možnosti, způsoby a dovednosti. V tomto období je pro všechny pečovatele náročné vyrovnat důvěru a bezpečnost. Dítě by nemělo přijít o důvěru ve své schopnosti, ale také by si nemělo ublížit.

Z hlediska **tělesných dispozic** má pětileté dítě váhu okolo 20 kg, výšku do 120 cm, nadechne a vydechne asi dvanáctkrát za minutu a má stejné proporce těla a velikost hlavy jako dospělý jedinec. Některým dětem v tomto věku začne detence chrupu, tedy vypadávání mléčných zubů. Z hlediska zraku je již zcela rozvinuté binokulární vidění.

Motoricky je pětileté dítě velmi zdatné. Dokáže chodit dopředu i dozadu, našlapovat na špičku i na patu, udrží rovnováhu na jedné noze, po schodech chodí samo a střídá při tom nohy, k nataženým nohám se předkloní a dotkne se špiček, s dozorem se dokáže naučit kotoul nebo přejít kladinu nebo lavičku. Fyzická zdatnost je na vzestupu a dítě se může přiměřeně věnovat různým sportovním aktivitám. Na krátkou vzdálenost dokáže hodit i chytit míč, může se učit jezdit na kole, skáče zdatně přes švihadlo a další. Zdokonaluje se v činnostech zaměřených na jemnou motoriku a je zjevná dominance pravé nebo levé ruky. Dokáže stavět i trojrozměrné obrazce z malých kostek, opíše i samo nakreslí geometrické obrazce a některá písmena, obratně zachází s tužkou i pastelkami, vybarvuje vhodné omalovánky a stříhá.

V **kognitivním vývoji** by mělo pětileté dítě především vytrvat, stále klást otázky, být zvědavé a chtít se učit. Bezpečně rozezná viditelné rozdíly a dokáže předměty na základě jasných kritérií roztrždit podle velikosti, barvy, tvaru apod. Poznává číselnice od jedné do deseti, postupně se je učí psát a učí se s nimi počítat. Čísla dokáže spojit se základními pojmy času, orientuje se ve fázích dne i roku, chápe denní režim a spojuje ho s čísly na hodinách. Čísla souvisí i s hodnotou peněz, které dítě začíná objevovat, počítat nebo dokonce šetřit (Allen,

Marotz 2008, s. 119). Vágnerová uvádí, že předškolní dítě sice uvažuje nad předměty i situacemi, ovšem nepřesně. Myšlení dítěte tohoto věku zatím není regulováno logikou, nýbrž intuicí a zpracovává informace spíše fantazijně. Řada úsudků vyplývá z jejich vlastní logiky, a hlavně z jejich priorit a hodnot. Dopouští se tak mnohdy nepřesných interpretací, ke kterým přesto hledají řešení, která ovšem nebývají realizovatelná nebo jsou pro ně nepředstavitelná, tak spoléhají na pomoc druhých.

Předškolní dítě se dokáže vyjádřit verbálně především ohledně praktických věcí. Dalším možným způsobem vyjádření je **kresba**. Během předškolního věku dítě do kresby vtiskne svůj názor na svět, na situaci nebo dokonce na člověka, který již nemá podobu hlavonožce. Koncem předškolního období je již kresba postavy podobná realitě. Dalším prostředkem k vyjádření je **hra**, díky které se dítě může vyrovnávat s realitou. V realitě se musí přizpůsobovat pravidlům ostatních a čím je starší, tím jsou na něj kladeny větší nároky. S těmi se může vyrovnávat během symbolické hry, kde může mít svá pravidla, svůj svět fantazie a projevit svůj názor. Vhodná hra může dítě na budoucí situace a společenské role připravit. Jsou to tematické role na něco, kde se dítě vyrovnává se svou identitou (Vágnerová 2005, s. 188). Kutálková zmiňuje význam hry taktéž jako možnou přípravu dítěte na různé scénáře, které mohou nastat. Mohou to být situace z hlediska bezpečnosti, první pomoci, příprava na budoucnost nebo rozšiřování kognitivních schopností, protože hrou se dá mnohé naučit nebo upravit. Kutálková zmiňuje nenápadnou úpravu a procvičování hlásek, rytmizaci slov, skládání vět, hádání předmětů a další praktická cvičení v předškolním období, které mohou dítěti pomoci se vstupem do první třídy (Kutálková 2005, s. 40).

3.1 Vývoj řeči dítěte v předškolním období

Vývoj řeči byl již několikrát zpracován např. podle Sováka, Příhody nebo Lechty. Autoři těchto dělení se v mnohém rozcházejí, ale v některých bodech se shodují. Především se shodují v tom, že rozvoj řeči je blízký rozvoji myšlení (nástrojem myšlení je řeč). Také se shodují na existenci přípravného období v podobě neurčitých zvukových projevů a teprve po něm může nastat období řeči samotné. Shoda je také v posloupnosti a návaznosti jednotlivých vývojových období. V logopedickém vývoji řeči na sebe jednotlivá období a fáze navazují, mají své zákonitosti a nelze je přeskakovat, má-li být výsledek uspokojivý (Klenková 2006, s. 32). Jednoznačnou shodou odborné literatury je chápání řeči jako rozsáhlého celkového vývoje bio-psycho-sociální osobnosti. Vítková upřesňuje čtyři funkční oblasti: senzorické, kognitivní, emocionální a sociálně komunikativní (Vítková 2006, s. 117). Rozvojem řeči je dítě směřováno k ovládnutí svého mateřského jazyka, který bývá zpravidla jeden. S globalizací světa ovšem přibývá tzv. polyglotů, jejichž rodiče mají rozdílné mateřské jazyky a oba mu předávají ten svůj. Proces učení se jazyka má několik rovin, které se prolínají a rozvoj tak probíhá současně.

V předškolním období by mělo mít dítě **aktivní slovní zásobu** minimálně 1500 slov a tato slova používat velmi účelně k předmětům a jejich hlavnímu užití. Dokáže převyprávět příběh podle obrázků nebo si vymyslet vlastní. Z hlediska vyjadřování dokáže vytvořit celé věty alespoň o pěti slovech, což stačí k tomu, aby řeklo, kde bydlí, jak se jmenuje a jak se jmenují členové rodiny. Mluví plyně, gramaticky bez obtíží a dokáže správně použít podmiňovací způsob (Allen, Marotz 2008, s. 119).

Klenková udává o předškolním dítěti, že by mělo mít slovní zásobu asi 2500-3000 slov. S takovou zásobou slov by mělo umět přirozeně hovořit v různých situacích a vyprávět o nich. **Vyjadřovat srozumitelně** své potřeby, pocity, strasti i radosti. Také by se mělo umět orientovat v řeči dospělého i kamaráda a **adekvátně reagovat** (Klenková 2006, s. 32).

Vágnerová pro vývoj verbálních dovedností v předškolním věku uvádí, že děti tohoto věku především kladou otázky, jež mají za cíl **porozumět okolnímu světu**. Uspokojivé vysvětlení na tyto otázky se očekává od rodičů nebo dalších dospělých. Takto se zdokonaluje řeč předškoláka ve všech jazykových rovinách, v obsahu, formě, gramatických aspektech a lépe chápe význam slov. Také si obohacuje slovní zásobu o nová slova, která si zapamatuje v daném kontextu a občas je zopakuje v kontextu jiném. Stále hraje velkou roli napodobování ostatních, především autorit. Přetrvává **egocentrická řeč**, tedy řeč pro sebe, kdy se dítě nemusí přizpůsobovat komunikačnímu partnerovi nebo dané společenské situaci a může si mluvit, jak chce (Vágnerová 2005, s. 214).

Kutálková upřesňuje, že dítě ve čtyřech letech ovládá výslovnost téměř všech hlásek, kromě L, R a Ř. V tomto věku nevádí, když dítě hlásky zaměňuje nebo nahrazuje. Pokud tyto potíže přetrvávají ve věku pěti let, tedy v posledním roce před nástupem školní docházky, a dítě navíc používá hlásky vadné, je čas na zahájení logopedické péče. Cílem takového zásahu je, aby šlo dítě do školy bez vadné výslovnosti, protože nástup do školy je i tak náročný (Kutálková 2010, s. 15).

3.1.1 Další aspekty vývoje řeči

Řeč není jen řeč. Již v úvodu bylo popsáno, co vše má vliv na vývoj řeči. Následující řádky jsou věnovány odůvodnění a propojení souvislostí, proč tomu tak je. Povědomí o těchto souvislostech může pomoci v dostatečné prevenci a ochotě dospělých tento komplexnější přístup podstupovat při výchově a vzdělávání dětí již v dřívějším období, než je předškolní nebo školní věk, kdy se zpravidla nejedná o prevenci, ale nápravu, která je o poznání náročnější pro všechny zúčastněné.

Jedním z hlavních aspektů pro standardní vývoj dítěte je **vývoj motorický**. Pohybem se dítě osamostatňuje, samo se orientuje a uspokojuje své potřeby dle libosti (dokud mu to dospělí nezakážou). V začátcích autoregulace svalů jsou dva úkoly:

- retence – setrvání v situaci
- eliminace – opuštění situace nebo předmětu

Dítě se učí postupně ovládat své svaly, vysílat jim signály, samo se diví, co všechno dokáže. Teprve se učí zažívat pohyb a vědomě jej využít. Z. Freud považoval ovládnutí motoriky v batolecím období za velmi důležitou a odkazoval se především na ovládání svěračů, svaly močových cest a svalstvo obecně, proto nazýval období od jednoho do tří let za análně-uretrálně-muskulární (In: Vágnerová 2005, s. 119). Ovládání vyměšování vyžaduje spolupráci obou důležitých pohybů: retence i eliminace. Když dítě zvládne ovládat své vyměšování a úspěšně se vyvíjí jeho lokomoce, stoupá jeho společenský status. Okolí i společnost nahlíží na samostatně pohybujícího se jedince jinak. Mají od něj určitá očekávání, věří v jeho další potenciál a přistupují k němu s větším respektem (Vágnerová 2005, s. 120).

Vítková popisuje expresivní hlasitou řeč jako čistě motorický jev závislý na multifaktorálních souvislostech oblasti senzomotorické, kognitivní, emocionální a sociálně komunikativní. Motorika mluvidel tzv. oromotorika je závislá na stavu hrubé a jemné motoriky. Pokud je z různých důvodů narušen vývoj vertikalizace, lokomoce a senzomotorické koordinace, dochází k nedostatku vývojových zkušeností. V důsledku nedostatku příležitostí pro komplexnější rozvoj se vyskytuje nižší znalost slovní zásoby, a hlavně jejího používání v jednotlivých oblastech např. ve znalosti pojmů, znalosti pojmenování věcí, činností, ale

i vlastností. Tím, že jedinec nedokáže pojmenovat dění kolem sebe, nahrazuje absenci vhodného pojmenování pojmem vlastním. Nedostatek přirozeného pohybu (lezení, sezení, chůze, běh) neumožňuje dítěti osvojit si dostatek pojmů. Nedostatek uchopování věcí do svých rukou způsobuje nedostatek pochopení souvislostí, jak věci doopravdy vypadají, jak fungují a vede to k nesprávnému nastavení lexikálně sémantické roviny řeči. K nedostatečně se vyvíjející hrubé motorice se zpravidla přidává omezená možnost sociálních kontaktů. Pokud ovšem není nabídka sociálních kontaktů dostatečně rozmanitá, chybí dítěti dostatek zvládnutých sociálních situací (chybějící hračka, nedorozumění, společná radost, osamocení smutek, ...) a tím se snižuje schopnost přirozené a nenucené adaptace a komunikační schopnosti. Hrubá motorika je tedy základ pro správný vývoj nebo alespoň směřování vývoje řeči a jemná motorika s oromotorikou jsou na ní přímo závislé. V každém případě je vhodné motivovat a podněcovat v chuti komunikovat. Tedy pokud už má jedinec v důsledku omezené hrubé motoriky nedostatek komunikačních zkušeností, je záhodno, aby měl co nejvíce těch pozitivních komunikačních zkušeností a osvojoval si komunikaci jako prostředek pro své vyjadřování a příležitost pro vytváření a upevňování sociálních kontaktů. Mnohem nebezpečnější, než omezená hrubá motorika nebo omezená slovní zásoba, je nechuť ke komunikaci s druhými (Vítková 2006, s. 117).

Vývoj jemné motoriky je úzce spjat s vývojem **zraku**. Většina dětí celého světa se narodí dalekozraká. Postupně se rozvíjí rozsah a frekvence očních pohybů a zraková ostrost. Asi od tří měsíců vidí dítě ostře převážně to, co má na dosah, co drží a co může chytit. Řadu objektů okolo sebe tak dítě zkoumá zrakem i hmatem najednou. Odhaduje tak i vzdálenost svých rukou a jejich dosah, což má později zásadní vliv na jeho orientaci v prostoru. V kojeneckém věku jsou pro dítě atraktivní objekty v pohybu. Pokud jsou statické, dítě se je snaží zaktivizovat samo.

Fyziologicky je zásadní oddělení nervových drah asi ve 4. měsíci věku dítěte, kdy se oddělí zpracování obrazu viděného levým a pravým okem. Tato fyziologická změna má zásadní vliv na viděnou vzdálenost, odhad vzdálenosti a dosažitelnosti, na plasticitu obrazu a na schopnost sledování pohyblivého předmětu. Je to postup tzv. binokulární fúze, která má zásadní vliv na orientaci dítěte v prostoru. Její rozvoj závisí na dosavadních zrakových stimulacích a zkušenostech dítěte (Vágnerová 2005, s. 75).

Dítě v batolecím věku chce poznávat svět kolem sebe. Vidí ho však zcela odlišně od dospělých. Zrakový vjem je pro dítě základní informace a svět kolem sebe vnímá jeho komplex zrakových vjemů. Zapojení všech dalších stimulů umožňuje dítěti nenahraditelné zkušenosti k získání uvědomění si stálých neměnných objektů a pronikání do znalosti fungování světa

a jeho řádu. Díky získaným zkušenostem si dokáže batole postupně tvořit o činnostech nebo objektech svou představu, symbolické nebo předpojmové myšlení. Dokáže si dané situace představit, aniž by je musel provádět.

Stav zraku a sluchu má značný vliv na rozvoj paměti. Během batolecího věku se na základě kvantity a kvality zkušeností rozvíjí paměť. Komplexním propojením všech smyslů se rozvíjí pracovní paměť, která má vliv na efektivitu prováděných činností. Zrak má podíl na rozvoji implicitní paměti, tedy oddálené nápodoby různých činností. Zrak i sluch jsou nedílnou součástí explicitní paměti, což je uchování a pozdější interpretace poznatků nebo zážitků. Jedná se např. o převyprávění jednoduchého příběhu nebo popisu scénáře denních aktivit, kde si dítě vybaví, co vidělo či slyšelo. Zkušenost vidět, slyšet, zapamatovat si, vybavit si nebo představit si má přímý vliv na schopnost osvojení aktivní a pasivní slovní zásoby (Vágnerová 2005, s. 135).

S jemnou motorikou a celkovým vývojem jedince je velmi úzce spjat i **sluch**. Lidský sluch rozeznává dvě roviny slyšení:

- spodní práh – slyšitelnost slabého zvuku
- horní práh – slyšitelnost zvuku, který je tak silný, že působí bolest

Již v prenatálním období je plod schopen vnímat zvuky a lidské hlasy. Plod je tak schopen rozeznávat matčin hlas. Novorozenec vnímá širokou škálu zvuků, které rozlišuje a reaguje na ně svými dostupnými prostředky komunikace. Libé a srozumitelné zvuky jsou pro kojence vyšší tóny a lidský hlas. Pro dítě je důležité dokázat lokalizovat sluchové vjemy. Již na počátku života dokáže novorozenec zpracovávat verbální zvuky v centrech levé hemisféry a neřečové v centrech pravé hemisféry. Postupně se vyvíjí schopnost zvukové podněty analyzovat, diferenciovat, zpracovávat a patřičně na ně reagovat. Centra pro tyto schopnosti jsou obvykle lokalizována na rozhraní spánkového, čelního, týlního a temenního laloku. Ve stejné oblasti se diferencuje Brocovo a Wernickeho centrum, které je pro řeč nepostradatelné.

Zdravý jedinec má vrozené dispozice pro osvojení jazyka. K řízenému učení řeči potřebuje adekvátní jazykovou podporu a vhodný mluvní vzor. Kojenec má rozvinutou obecnou fonemickou citlivost. Během prvního roku života značně klesá vysoká obecná fonemická citlivost na úkor rozlišení fonémů patřících do mateřského jazyka, a to až do školního věku. Pro dítě je důležitá diferenciací fonémů stejně jako rozlišení intonace a formy mluveného projevu. Formu obsahu dítě posuzuje dle tempa, rytmu i melodie řeči. Díky vnímání rytmu, akcentů a pauz dokáže půl roční dítě vnímat hranice slov a devíti měsíční dítě hranice vět. Tyto dovednosti lze shrnout do pojmu – kategorická percepce, jenž dokáže vnést řád a smysluplnost do vnímání a osvojování si mateřského jazyka (Vágnerová 2005, s. 89).

Důležitou součástí řeči je **hlas**. Léčebná terapie hlasu spadá do pravomoci foniatra, nikoliv logopeda. Logoped se s poruchami hlasu setkává v rámci terapie řeči a je tedy nutné problematiku znát (Jedlička 2005, s. 427). Na tvorbě hlasu se podílí všechny tři dutiny: ústní, nosní i hrtanová. Výdechový proud se dostává z lidského těla ven přes fonační (hlasové) ústrojí. Nejnižše položený je hrtan sestávající z chrupavek, vazů, svalů a sliznice. Jeho funkcí je kontrola symbiózy mezi dechovým a polykacím ústrojím. Zároveň je hrtan součástí fixace hrudníku. Pokud chce člověk zvednout něco těžkého a zadrží dech, zapojil se hrtan. Hrtanová přiklopka, dělicí výdechový proud a hlasové ústrojí, se nazývá epiglottis. Hlavním hlasovým orgánem jsou hlasivky, což jsou dvě vazivová vlákna napjatá mezi chrupavkami, čímž se mohou napínat nebo povolovat a tvořit otvor pro únik vzduchu či nikoliv. Se svalovými vlákny tvoří hlasový val. Celým hlasovým ústrojím vede sliznice žlázek a udržuje hlasivky ve vlhkém prostředí.

Při vydechování se výdechový proud dostane do hrtanu, projde hlasivkovou štěrbinou a odchází z těla ven. Pokud člověk promluví, narazí výdechový proud v hrtanu na hlasivkové valy, ty tlakem oddálí, valy se vrací na původní místo a tak se to stále opakuje. Tím se mění vzduchový sloupec nad hlasivkami a tvoří se základ hlasu, který se rozezní v hlasivkových dutinách. Celý děj se nazývá fonací.

Hlas má svou:

- výšku – podle počtu kmitů za sekundu, dána velikostí hrtanu, délkou hlasivek a velikostí rezonančních dutin
- sílu – podle rychlosti vzdušného proudu a amplitudy (rozkmitu) hlasivek, do jisté míry dána tělesnou konstrukcí a četností onemocnění dýchacích cest
- barvu – zcela individuální a charakteristickou, podle výšky a síly tzv. formantů (svrchních tónů), mění se v průběhu života i podle emocí
- hlasitost – fyzikální intenzita
- kvalita – poměr harmonických a neharmonických tónů

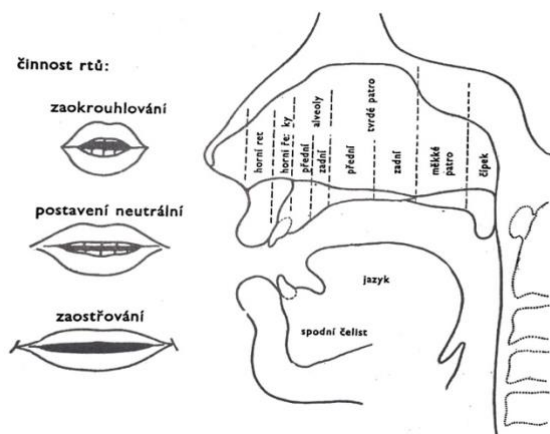
Hlasové začátky se již v batolecím věku objevují tvrdé a měkké. Obě varianty hlasových začátků používá člověk celý život. Tvrdý hlasový začátek se objeví, pokud rychlý výdechový proud silně narazí na hlasivky. Tento jev nebývá k hlasivkám ohleduplný a ani hlas, který z daného člověka promluví, nebývá k jeho okolí v danou chvíli přívětivý. Pokud tento způsob výrazu používá člověk často (např. křik, ostrá mluva, zdůrazňování mluveného projevu) mohou se hlasivky postupně poškozovat. Měkký hlasový začátek je k hlasivkám mírumilovnější. Výdechový proud narazí na hlasivky, ty se přimknou a rozkmitají. Je to dechově úspornější, hlas je ovladatelnější a onen hlas zvukomalebnější. Řečové ústrojí dokáže

ještě dyšný začátek, to je šelest, který se objeví, než se hlasivky spojí a vydají tón (Kutálková 2009, s. 16).

Artiklace je označení pro samotnou tvorbu jednotlivých hlásek – fonémů. Nauka o tvoření hlásek se nazývá fonetika. Jednotlivé fonémy se skládají do morfémů, které se skládají do slov, slova se skládají do vět, kterými se dorozumíváme. **Fonetika** se zabývá především zvukem, vnímáním a užíváním fonémů či morfémů a zkoumá je z hlediska tvorby (neboli artikulace), z hlediska akustických vlastností a jejich užívání při komunikaci.

Pro správnou tvorbu hlásek je zapotřebí dosažení potřebného **fonemického sluchu**, díky kterému je jedinec schopný vybírat platné zvuky, později je díky němu schopen diferenciovat znělé a neznělé souhlásky (t-d, s-z, l-r, t-k).

Na tvorbě hlásky (fonému) se podílí ústrojí respirační, fonační a modifikační. Respirační ústrojí je primárně určeno k dýchání. Sekundárně jej lze učit používat při řeči a také učit se dýchat při řeči. Díky naučenému dýchání při řeči vychází výdechový proud skrze průdušnici do hrtanu, kde jsou umístěny hlasivky. Nad hlasivkami jsou dutiny nadhrtanové, kde se fonémy zbarvují. Hlas vzniká rozkmitáním hlasivek, zbarví se díky resonanci nadhrtanových dutin a vyjde dutinou ústní do prostoru. Specialitou je tvoření české hlásky H, která se tvoří přímo v hrtanu a je tedy *souhláskou znělou hrtanovou*. Přímo v hrtanu se také tvoří neurčitý tvrdý hlasový začátek, kdy dojde k rozražení hlasivek např. silný výkřik. Jemné rozeznění hlasivek poklidným výdechovým proudem je označováno jako měkký hlasový začátek, který je pro hlasivky mnohem přívětivější a zdravější. Jak již bylo zmíněno, k hlavnímu zbarvení hlasu dochází v nadhrtanových dutinách, na které má přímý vliv postavení dolní čelisti, jazyka, měkkého patra a postavení rtů. Všechny tyto mluvní orgány na sebe mají přímý vliv a vzájemně se ovlivňují při hláskách znělých, neznělých i při hrtanovém h. Snad nejpřehledněji artikulační orgány vystihuje obrázek z Klinické logopedie (2003).

Obrázek 1: Mluvní orgány

Aby bylo možné stanovit cíl reedukace a sestavit k němu individuální plán, je nutné mít definovaný odborný cíl. Jurečková a Vysoudilová z FN Ostrava v roce 1970 sestavily tabulku (IN: Škodová, Jedlička 2003), který představuje normativní rozvoj hlásek u zdravých jedinců. Není nutné brát tabulku jako jediný správný vzor nebo dogma. Je to ovšem jasně definované uskupení hlásek, které se vyvíjí zpravidla v uvedených obdobích a jejich vývoj je provázaný.

Věk	Vývoj artikulace
1 – 2,5	b, p, m, a, o, u, i, e j, d, t, n, l
2,5 – 3,5	au, ou, v, f, h, ch, k, g
3,5 – 4,5	bě, pě, mě, vě, d', t', ň
4,5 – 5,5	č, š, ž
5,5 – 6,5	c, s, z, r
6,5 - 7	ř a diferenciacie č, š, ž, a, c, s, z

Tabulka 1: Vývoj řeči

3.1.2 Přirozená prevence vývoje řeči

Základ uspokojivého vývoje komunikace je v prevenci a její jednotnosti. Jednoduchá prevence a správný vývoj motoriky mluvidel i fungování všech navazujících složek osobnosti spočívá i ve zcela běžných činnostech jako je celkový pohyb, pití z hrnečku, přechod na pevnou stravu, používání lžice (příboru) a celkového přístupu k dítěti.

Vývoj řeči dítěte je mimořádně ovlivněn **mluvním vzorem** v raném období vývoje osobnosti. Dítě má od šestého měsíce věku jako hlavní smysl svého vývoje nápodobu. Napodobuje své okolí v činnostech, způsobu reakcí, vyjadřování, všímá si zvyklostí, opakuje, co slyší, napodobuje, co vidí. Když už napodobuje, mělo by okolí podporovat jeho mluvní apetit. Namísto opravování a opakování mu porozumět a vyslovit slova odpovídajícím způsobem. Taková reakce dospělého v okolí dítěte podporuje mluvní apetit, dává najevo zájem o komunikaci a o dialog. Jedná se o přizpůsobený dialog který je přiměřený věku dítěte a jeho individuálním dosavadním schopnostem. K tomu je vhodná míra sebekontroly, uvědomění, na jaké úrovni se dítě nachází, jakým způsobem se k němu vyjadřujeme, ale i jakým způsobem se vyjadřujeme s druhými a také jak se vyjadřujeme o druhých v jejich nepřítomnosti. To vše dítě velmi dobře vnímá a jak bylo zmíněno, napodobuje a přenáší do svých vznikajících sociálních kontaktů.

Rozvoj senzomotorického vnímání začíná dostatečně kvalitním zdrojem okolních informací. Dětství se vyznačuje objevováním, zvědavostí, poznáváním nebo zkoumáním. Pro dítě je nejcennější osobní zkušenost, tedy nejlépe poznávat prožitkem, osaháním, viděním na

vlastní oči a slyšením na vlastní uši. Umět vnímat věc všemi smysly znamená zorientovat se v poznacích, tedy i v předložených informacích. Dítě slyší a učí se naslouchat, vidí a učí se pozorovat, vnímá a učí se orientovat. To vše vede k prohloubení schopnosti zorientovat se v podávaných informacích a soustředit se na ně.

Poměrně rozšířené jsou dnes všudypřítomné plastové lahvičky na pití. Pokud vynecháme diskusi o vlivu plastů na lidské nebo planetární zdraví, nejsou pro dítě škodlivé. Jsou v pořádku, zvláště v prvních měsících života dítěte, tedy přibližně stejnou dobu, kdy se dítě kojí. Jeho schopnost a dovednost sání je žádoucí, dítě má k němu uzpůsobené tukové váčky ve tvářích a pusu převážně zaplněnou jen jazykem. Od šestého měsíce, díky svému uzpůsobení manipulačních orgánů vydává samohlásky I, E, A a jen občas vydá zadní souhlásky O a U, protože jsou pro něj mnohem namáhavější. Po šesti měsících věku dítěte se začíná spodní čelist prodlužovat a váčky mizet. To vede k prostoru v puse a dítě zapojuje více svalových skupin k tomu, aby mu přijímaná tekutina a strava zůstala v dutině ústní. Větší prostor v ústech doprovází poklesání hrtanu, hltanu i jazyka. Zvětšený prostor vyzývá k zapojení měkkého patra, díky kterému je dítě schopno rozvíjet zabarvení hlasu, sílu, melodičnost a další zvukové vlastnosti hlasu. V takovém období je efektivnější pití z hrnečku a jezení lžičkou. Zhruba od devátého měsíce by měly být dítěti nabízeny pokrmy z pevné stravy rozmačkané vidličkou nebo nakrájené na malé kousky. Od jednoho roku by mělo dítě jíst s omezením soli a dochucovadel prakticky to, co ostatní dospělí členové rodiny. Zapojení pevné stravy napomáhá k přirozenému vývoji oromotorických svalových skupin.

Z přehledů vývoje artikulace vyplývá, že se dítě potřebuje naučit hýbat jazykem, aby se přirozeně vyvíjela motorická obratnost jazyka i jeho přesná koordinace. Při sání pohybuje dítě jazykem jen dopředu a dozadu. Pro fonémy např. D T nebo N se musí hýbat jazykem nahoru a dolů, což si lze nacvičit při jezení lžičkou. Pohyb jazyka do dalších směrů i s pohybem čelisti se dítě učí i při prvních pokusech o rozmělnění pevné potravy, přežvýkování a kousání. Tyto činnosti vedou k přirozenému posílení oromotorických svalů i jazyka a zpřesňuje jejich pohybové dovednosti (Kutálková 2011, s. 64).

Pro některé členy společnosti je již historickým jevem výchovy **zpívání** lidových písní. Rytmicky nenáročných, pěveckou techniku nevyžadujících, přesto tolik řeči prospěšných věcí přinášejících. Lidová píseň je především melodická a melodii lze pobrukovat i beze slov. Klasická lidová píseň bývá psaná v taktu 2/4, 3/4 nebo 4/4 a většina slov, které dítě mezi prvním a pátým rokem svého života slyší i vyjadřuje, jsou na dvě, tři nebo čtyři slabiky. V době vzniku většiny českých lidových písní nebylo mnoho jiné zábavy než zpěv, hudba, tanec, společnost druhých a příběhy pravdivé i nepravdivé. Právě do rytmu písně si dítě tleská, zvedá ruce, kope

nohama nebo se pohupuje a brouká si se zpívajícím. Je to zábava, která podporuje dětskou touhu objevovat a poznávat (Kutálková 2010, s. 32).

Dříve si lidé více vyprávěli příběhy, ať už pravdivé nebo legendy. Mohli je psát nebo vyprávět. **Vyprávění pohádek** jako důležitou složkou výchovy a rozvoje mluvného apetitu zmiňuje i Kutálková. Doporučuje začít spíše s krátkými příběhy vyprávěnými z paměti a s dobrým koncem, dříve než dítě usne. Okolo druhého roku života už se dítěti děje během jednoho dne spousta věcí, je u spousty činností, občas provede nepravost a krátké příběhy mohou pomoci mu všechny vjemy zpracovat, poděkovat, odpustit a dát prostor klidnému spánku. Od tří let už je lepší si vzít na pomoc knížku, nejlépe s velkými obrázky, které doplňují vyprávěný příběh a dotváří dětskou představu. Z pohádky se stává večerní rituál, rekapitulace dne, stabilní součást denního harmonogramu, jedinečná chvíle klidu, společná chvíle a prostor pro vyprávění vlastních příběhů. Vágnerová popisuje pohádky jako možnost dítěte se identifikovat a orientovat v tom, co je dobré a co špatné. Pohádka je pro dítě bezpečný svět, který má jasný řád, jasná pravidla, definované dobro i zlo, je jasné, co se má, co se musí a co se nesmí. Objevuje se v nich hrdina i záporná role, se kterými se dítě může ztotožnit, najít se v nich, utvářet si vzor. Pohádka má hlavně dobrý konec, který nedá zhasnout naději (Vágnerová 2005, s. 190).

Ke každému učení patří také chybování, nezdar nebo bývá něco nad rámec sil. Nelze za vady řeči považovat veškeré nesrovnalosti a chtít po každém dítěti bez výjimky ve čtyřech letech perfektní ovládnutí jazyka ve všech jeho složkách. Za vady řeči není považováno:

- fyziologická nemluvnost do jednoho roku života dítěte
- fyziologická dysfluence do tří až čtyř let života dítěte
- fyziologický dysgramatismus do čtyř let života dítěte
- fyziologická dyslalie do pěti let života dítěte

Obecně uznávaná definice pacienta s **poruchou řeči** je ta od Lechty: „Komunikační schopnost jednotlivce je narušena tehdy, když některá rovina (nebo několik rovin současně) jeho jazykových projevů působí interferenčně vzhledem k jeho komunikačnímu záměru. Může jít o foneticko-fonologickou, syntaktickou, morfológickou, lexikální, pragmatickou rovinu nebo o verbální i nonverbální, mluvenou i grafickou formu komunikace, její expresivní i receptivní složku.“ (Klenková 2006, s. 38, 53).

V období vývoje řeči mezi druhým a čtvrtým rokem života dítěte se vady řeči vyskytují poměrně běžně a řada z nich se objevovat může. Komolení slov probíhá prakticky do doby, než se u dítěte vyvinou a upevní všechny fonémy, asi do předškolního věku. Po jeho dosažení potřeba nápravy řeči u většiny dětí klesá. Pokud se doba rozvoje značně prodlužuje a dítě

vyžaduje intenzivní terapii řeči, nastává čas na odbornou diagnostiku. První kroky vedou zpravidla k dětskému lékaři, který by měl být informován o možnostech logopedické péče v okolí. Standardně se terapie řeči směřuje na logopedii do zdravotnictví, ať už na ambulance nebo do soukromých praxí. V rámci školství bývají logopedi přímo ve školách, zvláště na základních školách speciálních, v poradenských centrech, v rámci pedagogicko-psychologické poradny nebo speciálně pedagogického centra. V mateřských školách mohou působit jak logopedi, tak logopedičtí asistenti. Logopedický asistent nemá vysokoškolské vzdělání se státní zkouškou z logopedie, má kurs, který ho předurčuje především k odborné prevenci poruch řeči (Kutálková 2009, s. 198).

Povědomí o logopedii si lze rozšířit prostřednictvím velkým množstvím knih, internetových a dalších zdrojů. Zcela nezbytný je kvalitní zdroj informací, jejich porovnávání, výpovědní hodnota, a u dalších postupů především konzultace s odborníky. Jako univerzální rozcestník pro rodiče, klienty, studenty, zájemce i samotné terapeuty lze doporučit webové stránky Asociace klinických logopedů, kde jsou k nalezení všechny logopedické ordinace, (nejen logopedická) poradna, doporučená literatura, možnosti vzdělávání apod. Asociace klinických logopedů vydává dvakrát do roka Logopedické listy vycházející elektronicky a jsou k přečtení zcela zdarma (AKL 2021).

4 DECHOVÉ NÁSTROJE

Dechové nástroje dnes dělíme na dechové nástroje dřevěné a dechové nástroje žest'ové. Dnešní podoba a technická zdatnost dechových nástrojů vyžadovala několik staletí vývoje, objevů, výrobních experimentů a lidského pokroku. Stejně tak obsazení komorních souborů a symfonických či dechových orchestrů prošlo různými podobami do té dnešní. Níže popisované nástroje jsou jen základní zástupci dané skupiny nástrojů. Např. příčná flétna je zmíněna jen jedna, tradiční sopránová. Má však svou menší verzi ve vyšším rejstříku, pikolu. Naopak hlubší tón vydává větší flétna altová a také je příčná flétna basová. Každý ze zmíněných nástrojů je tedy hlavním představitelem a má ještě své příbuzné nástroje (Modr 2010, s. 81).

4.1 Dechové nástroje dřevěné

Dechové nástroje dřevěné mají bohatou historii a zdokonalovaly se spolu s vývojem lidské kultury. Existence a užívání různých druhů fléten vyrobených z přírodních materiálů je známa již z období pravěku. Též rozvinuté starověké společenské kultury napříč kontinenty znaly podélné flétny, ač v jiných podobách dle možností dané společnosti a dostupnosti výrobního materiálu.

V Evropě byla podélná flétna s osmi dírkami (předchůdce dnešní zobcové flétny) známá od 11. st. Vyrobena byla původně z jednoho kusu dřeva. Dnes ji rozdělujeme na tři díly: hlavici, střední díl a spodní díl. Někdy se tyto díly označují také jako hlavice, tělo a ozvučník. Ve flétnové hlavici je umístěn špalíček, který usměrňuje dechový proud na hranu lábí, aby se rozechvěl vzduchový proud v nástroji a tím mohl vzniknout požadovaný tón.

V době mezi 15. – 17. st. Byla podélná flétna na vrcholu oblíbenosti i vývoje. Flétnová skupina čítala až devět různých nástrojů, mezi nimiž byly i flétny diskantové (dnes sopránové), altové, tenorové a basové. To je základní obsazení nástrojové skupiny, které se během 17. st. zformovalo a přetrvává dodnes. Během 18. st. se však od flétny podélné ustupuje a dává se přednost moderní flétně příčné. Zmodernizoval ji především flétnista mnichovské dvorní kapely Theodor Böhm, který dal vzniknout unikátnímu klapkovému systému (Modr 2010, s. 85).

Vedle nástrojů flétnových se vyvíjely nástroje šalmajové. Z těch vzešly během 19. století dnešní nástroje dvouplátkové a jednoplátkové. Dvouplátkové nástroje jsou hoboj a fagot, které jsou opatřeny dvěma plátky proti sobě a při specifickém nastavení rtů a jejich rozechvění se ozve z nástroje tón. Jednoplátkové nástroje mají jen jeden plátek vložený do tzv. hubičky,

při jehož rozechvění se ozve tón na klarinet a saxofon. Technické možnosti těchto nástrojů velmi ovlivnil zmíněný Bömův systém brylových klapek (Modr 2010, s. 90).

4.2 Dechové nástroje žesťové

V dobách pravěkých byly upravovány dostupné přírodní materiály, aby sloužily často jako signální nástroje. Nejčastěji to byly zvířecí rohy, kosti a další. Ve starověkých kulturách se vyskytovaly různé trubky, většinou rovného nebo zahnutého tvaru, které už byly vyráběny z dostupného kovu. Dnešní dechové nástroje žesťové jsou vyráběné z tence válcového plechu. Nejčastějším materiálem je mosaz, stříbro nebo pakfong. Zásadní součástí žesťového nástroje je jakási pomocná násadka zvaná nátrubek. Díky specifickému postavení a chvění rtů tzv. nátisku, se tvoří tón už v podstatě na rtech. Směřováním výdechového proudu do nátrubku se rozechvěje zvukový sloupec v nástroji, a utvoří se tón. Každá skupina žesťových nástrojů má však trochu specifický nátisk, jiné velikosti a tvary nátrubků, způsob dýchání a na nástroje se hraje odlišným způsobem v odlišném ladění.

Trubka má nejmenší nátrubek a píсты. Lesní roh má velikostně podobný nátrubek, ovšem jiného tvaru a je jinak posazený na rtech. Dnešní lesní roh používá ke střídání tónů tři klapky, které ovládají ventily. Trombon má nátrubek výrazně větší, nemá klapky a k vytváření různých tónů užívá tzv. snížec. Největší a zřejmě nejhluchnější žesťový nástroj je tuba. Má největší nátrubek, tělo i korpus.

PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část bakalářské práce navazuje empirickým šetřením na předchozí teoretickou část. V praktické části je uveden cíl průzkumu, položené průzkumné otázky, metodologie průzkumu, charakteristika analyzovaného notového materiálu, příprava průzkumu, sběr dat, průzkumná zjištění a diskuse.

Předmětem průzkumného šetření jsou hudební metodiky, jejich komparace, která se stala podkladem k vytvoření vlastní metodiky (soubor konkrétních cvičení), kterou lze využít v logopedické praxi. Praktické využití souboru konkrétních cvičení bylo zkoumáno průzkumným pozorováním na dvou žácích předškolní třídy mateřské školy a následným vyhodnocením efektivity skrze dotazování jejich učitelky a rodičů.

Pro účely průzkumného šetření byla zvolena zobcová sopránová flétna. Hra na zobcovou sopránovou flétnu, která je v porovnání s jinými dechovými nástroji, nevyžaduje speciální tělesné dispozice hráče, je snadno dostupná, skladná, snadno transportovatelná, přiměřeně snadno ovladatelná a po relativně krátké době lze pozorovat pokrok napříč spektrem hry. Ačkoliv tempo a způsob pokroku má každý žák své, je pro samotného žáka i vyučujícího motivací.

Náplní praktické části bakalářské práce Dechy v logopedii je představit, analyzovat a porovnat hojně používaný notový materiál v začátcích hry na zobcovou sopránovou flétnu, na základě této komparace vytvořit vhodný soubor konkrétních cvičení a písní a ověřit jeho vhodnost a využitelnost v logopedické praxi prostřednictvím průzkumného šetření.

5 METODOLOGICKÉ ASPEKTY PRÁCE

V této části jsou uvedeny podmínky, za kterých bylo průzkumné šetření realizováno. Popsána je hlavní charakteristika průzkumu, sběr dat, jejich vyhodnocení, průzkumné otázky a cíle průzkumu.

5.1 Cíl práce

Cílem bakalářské práce je vymezení řešené problematiky a na základě průzkumného šetření popsat možnosti využití hry na dechové nástroje v logopedické intervenci a navrhnout vhodný soubor konkrétních cvičení a písni pro dechové nástroje využitelné v logopedické praxi.

5.2 Průzkumné otázky

Pro průzkumné šetření byly stanoveny následující průzkumné otázky:

1. Při jakých řečových obtížích je možné úspěšně zařadit soubor konkrétních cvičení a písni v rámci logopedické prevence?
2. Jaké jsou možné metodické postupy učitele hudby k žákům s vadami řeči?

5.3 Charakteristika průzkumného šetření

Průzkumné šetření bylo realizováno ve třech fázích metody sběru dat:

1. komparace literatury
2. pozorování v mateřské škole
3. dotazování

K průzkumu bylo zvoleno kvalitativní a kvantitativní získávání dat. Při kvalitativním šetření je možné detailněji analyzovat jednotlivé metodiky, úžeji je propojovat s teoretickými poznatky a využít je pro tvorbu souboru konkrétních cvičení a písni. Komparaci odborné literatury a pozorování doplnilo dotazování, tedy kvantitativní metoda sběru dat, která průzkumné šetření uzavřela.

Ke komparaci literatury bylo vybráno pět hudebních metodických sešitů na základě jejich rozšířenosti v rámci hudební pedagogiky, dostupnosti, podobnosti směrem k cílové skupině a metodické různorodosti. Komparované metodické sešity jsou určeny pro začátečníky ve hře na dechový nástroj. V rámci šetření byly zkoumány aspekty grafické úpravy, možnosti multisenzorického vývoje, metodické pojetí učebnice, forma výuky, hudební náročnost, artikulační náročnost, a především rozvoj dýchání.

Pro účely průzkumného šetření byly vybrány ke komparaci metodiky hry na zobcovou sopránovou flétnu. Přednosti zobcové sopránové flétny jsou především v její dostupnosti, kompaktní velikosti, nízké váze a technické zvládnutelnosti. Zobcová flétna je první dechový nástroj pro většinu začínajících hráčů, především v mladším školním věku. Pro hru na dechové nástroje, zvláště žesťové, je třeba určitých tělesných dispozic i ukončení výměny dentice. To však nemusí bránit rozvoji dechu, rytmizaci, artikulaci, teoretickým znalostem a hudební interpretaci jako takové. Toto rozvojové období lze efektivně využít díky snáz ovladatelnému a technicky méně náročnému nástroji, kterým zobcová sopránová flétna, oproti tubě nebo saxofonu, opravdu je.

5.4 Charakteristika průzkumného vzorku a sběru dat

Na základě komparace odborné literatury byl vytvořen soubor konkrétních cvičení a písni, který si klade za cíl efektivní využití konkrétních cvičení z hudební metodiky a přiblížení benefitů hry na dechový nástroj logopedické prevence. Aby bylo možné tyto benefity dokázat, bylo třeba je pozorovat na určitém vzorku respondentů, kterým byly dvě dívky předškolního věku, a na základě dotazování získaná data vyhodnotit.

Součástí průzkumu je nácvik hry na zobcovou sopránovou flétnu. Dívkám byly vybrány flétny na základě profesní praxe studentky a autorky této práce. Jedná se konkrétně o flétny typu Aulos 105A. Jsou to plastové flétny střední třídy, což začínajícímu hráči stačí pro dobré návyky hry i péče o nástroj a zacházení s ním. Flétny Aulos 105A mají kvalitní ozev a nedá mnoho práce je rozeznít, na tom má podíl hlavně tvar flétnové hlavice. K dostání jsou v látkovém obalu, s tyčkou (pro vysoušení nástroje), návodem pro použití, kde jsou uvedeny základní hmaty jednotlivých tónů a posuvnou zarážkou pro palec pravé ruky. Do kompletní výbavy flétnisty chybí jen mazání na čepy, které je ovšem velmi dostupné a rozšířené v kamenných hudebninách i na internetu.

Pozorování popisuje Chráska jako nejstarší a nejrozšířenější metodu sběru dat (Chráska 2007, s. 151). Pro potřeby průzkumného šetření byla zvolena metoda krátkodobého přímého pozorování na vzorku dvou žáků Mateřské školy v předškolním ročníku. Především rodiče obou dívek byli předem seznámeni se situací, s cílem průzkumu, s jeho průběhem a předpokládaným závěrem. Rodiče žáků potvrdili svůj souhlas formou písemného informovaného souhlasu, který je z důvodu bezpečnosti a ochrany součástí bakalářské práce jako formulář (Příloha č. 2).

Průzkum a jeho pozorování je rozděleno do osmi setkání provázených hudebně logopedickými činnostmi. Každé setkání se zabývá rozvojem motoriky, dechu, rytmizace,

artikulace a nácviem hry na zobcovou sopránovou flétnu, který doprovází nutné znalosti hudební teorie. Individuální setkání s každou žákyní je naplánováno na dobu třiceti minut. Během setkání, za účelem pozorování, je k dispozici prostor celé třídy, klavír, stojánek na noty, a to vše v klidném prostředí. Jedná se o ideální podmínky pro pozorování.

Chráska definuje dotazník „Dotazník je soustava předem připravených a pečlivě formulovaných otázek, které jsou promyšleně seřazeny a na které dotazovaná osoba (respondent) odpovídá písemně“. Současně zmiňuje, že dotazníkové šetření bývá v pedagogických výzkumech často používáno pro poměrně rychlé a ekonomické shromažďování dat od velkého množství respondentů (Chráska 2007, s. 163).

Po skončení průzkumu probíhalo dotazníkové šetření za účelem zjištění, zda měla konkrétní cvičení ze vzniklého metodického souboru na dívky nějaký vliv. Otázky jsou mířené na sledované oblasti, tedy oblast motoriky, užívání a hospodaření s dechem, rytmizaci, artikulaci a případné zaujetí hudebním nástrojem.

6 Průzkumná šetření

Níže jsou popsány tři fáze průzkumného šetření: komparace, pozorování, dotazování.

6.1 Komparace hudební literatury

Vybraná hudební literatura je určena pro stejnou cílovou skupinu, a to děti v předškolním a mladším školním věku. Jednotlivé publikace jsou analyzovány a porovnávány dle několika prvků:

- grafická úprava
- možnosti multisenzorického vývoje
- metodické pojetí učebnice
- forma výuky (tempo, styl)
- hudební náročnost
- artikulační náročnost
- rozvoj dýchání

Analýza je prováděna v rozsahu prvních pěti hmatů hry na sopránovou zobcovou flétnu. Takový rozsah postačí na interpretaci jednoduché melodie, lidové písně i technická hmatová či artikulační cvičení. Většina publikací tvoří prvních pět tónů na levé ruce a zapojení pravé ruky tvoří jistý metodický mezník.

Flautoškola nabízí, co slibuje. Moderní techniky hry, dostatek prostoru pro žákovu kreativní tvorbu, zároveň klasické skladby a důsledné procvičování naučených prvků. Tempo výuky není závratné a pro začínající žáky ve věku šesti nebo sedmi let je adekvátní. Flautoškola neučí jen tóny a hudební teorii s nimi spojenou. Věnuje se hojně správnému zapojení dechového ústrojí, artikulačních dovedností, které napomáhají k upevnění postavení mluvidel, pozici jazyka a obratnosti oromotoriky. Učebnice klade důraz na komplexní vyjadřovací schopnosti žáka: zvukový projev, barvu tónu, způsob hry. Získané zkušenosti jsou přenosné do komunikačních schopností a verbálního projevu. Díky četným a pestrým opakováním

Obrázek 2: Flautoškola

podstatných základů má žák šanci si hudební základy upevnit. Opakování jako takové je klíčové i pro rozvoj řeči. Graficky je učebnice zajímavá, poutavá, hojně a názorně ilustrovaná, nově probíraná látka je výstižně zvýrazněná. Z hlediska pedagogických principů je každý nový prvek zvýrazněn, procvičován, důsledně připomínán a nároky na jeho uplatnění jsou kladeny přiměřeně. Z hlediska logopedických specifických principů postupuje učebnice principem minimální akce, průběžné relaxace a komplexnosti.

Miroslav Žilka se věnoval hudební pedagogice, pořádal semináře a setkávání pro příznivce hry na zobcovou flétnu. Na základě svého a vědeckého poznání napsal učebnici **Veselé pískání – zdravé dýchání**. V úvodu seznamuje žáky, jejich blízké i vyučující se svým pedagogickým postojem. Nabádá čtenáře ke společnému hraní, které se může stát společným zájmem. Autor je přesvědčen o prospěchu dechové gymnastiky na lidské zdraví. Odkazuje se na starý Egypt a Řím, kde byly dechové techniky prezentovány jako ozdravné a je přesvědčen, že umění ovládnout dechové ústrojí má přínos pro fyzickou i psychickou kondici člověka.

Žilka popisuje důležitost bránice, kterou by měl žák vnímat jako píšť, který vhání nabraný dech do flétny. Doporučuje k němu vydechování na chomáček vaty nebo vydechování brčkem do vody po co nejdelší možnou dobu stálým proudem vzduchu. Správný nádech je dle Žilky neslyšitelný, hluboký, rozpínající hrudní koš do stran a bránici dopředu i dozadu. Takový nádech doporučuje trénovat pomocí přerušovaného nádechu a výdechu s pocitem jako při zívnutí. Takový pocit uvolní krční svalstvo, nasměruje nádech hlouběji a umožní stejně tak plynulý nádech jako výdech.

Tytéž metody si osvojila a praktikovala foniatrička MUDr. Jana Hučínová. Pravidelné rozkmitávání jazyka viděla jako přínosné zvláště u klientů s logopedickými obtížemi, jako je balbuties.

PeaDr. L. Smolíková do publikace přispěla šesti základními dechovými cvičeními prováděnými převážně na zádech s pokrčenými koleny s rukama v týl. Při prvním cviku se jen kontroluje „nafukování balónku v bříšku“, v druhém se s výdechem zvedají kolena k hrudníku, ve třetím se zvedá pánev, ve čtvrtém se otáčí pokrčené nohy na stranu, v pátém cvičení se nohy protahují do dálky. Poslední cvik je prováděn na břiše a opět kontroluje nádech směrem do bránice nosem a výdech ústy. MUDr. E. Čadková pojala dechová cvičení hravou formou a popisuje, jak si hrát s flétnovou hlavicí na Apače, sanitku, cyklistu, jak jako sfouknout pampelišku nebo předvádět lukostřelce. Přidala dvě cvičení pro dvojici kamarádů nebo sourozenců a tři dechová cvičení pro menší skupinku.

Jak píše sám autor v úvodu, publikace je koncipována především pro děti, jejichž respirační ústrojí vyžaduje rehabilitaci. Hravou formou se učí zacházet se svými dechovými

orgány a přidruženým svalstvem. Z hlediska dechových cvičení a jejich stálého připomínání je učebnice pro svou cílovou skupinu i širokou veřejnost velmi užitečná a zdraví prospěšná. Správné užívání dechového ústrojí uvádí Škodová s Jedličkou jako bazální podmínku pro správný vývoj řeči, stejně tak Klenková, která se na funkční dechová cvičení odkazuje ve všech publikacích použitých při tvorbě této bakalářské práce.

Žáci následující pokyny autora se učí ovládnutí nádechu i výdechu, jemné motorice, rytmické dovednosti, artikulační dovednosti a intonační diferenciaci. Učebnice pracuje od začátku s prstoklady levé i pravé ruky, což není obvyklé, protože je to motoricky náročnější. Zřetelná je i myšlenka společné interpretace napříč všemi kapitolami díky vícehlasým skladbám a písním s textem.

Hudebně je publikace přehledná, strukturovaná a jednotná. Každá kapitola obsahuje cviky dechové gymnastiky, rytmický přehled, tónová cvičení, artikulační cvičení, procvičování předešlé i nové látky v etudách a žák vše naučené využije ve vícehlasých cvičeních a občasných lidových písních. Na závěr kapitoly žák procvičí hravou formou svou intonaci a hudební paměť. Tato pevná struktura se promítla i do grafiky. Publikace je černobílá, s jednotným písmem a zvýrazněnými nadpisy. Každá kapitola začíná stejně, ilustrace jsou především účelné a v kapitolách s notovým zápisem spíše ojedinělé.

20

1 Cvičení s Gustikem

posadí levé ruky

G
GUSTÍK

Dechová gymnastika

1. cvik – Balónek do bříška
2. cvik – Mašinka táhne vagonky
3. cvik – Mašinka zvedá místeček

Hodnoty not Bez hudebního pravopisu to nejde!

Pomíčky

Těmto značkám říkáme pomíčky, protože nám přikazují, abychom pomlčeli a nepískali!

- ||:|| repeticí aneb opakuj!
- ∩ koruna; vydrž co nejdéle, tedy ne pouze o polovinu hodnoty; to platí všude v naší učebnici
- ∪ dlouhý, hluboký nádech nosem se zivnutím

V nádech
x tleskání dlaní; počítáme přitom nahlas raz-dvo-tři-čtyř

Obrázek 3: Veselé pískání, zdravé dýchání

Autorka Iveta Hlavatá stručně představuje publikaci **Hrátky s flétnou, písničkami a pastelkami** jako *Knížečku*, kterou si může začínající muzikant vzít kamkoliv s sebou a vyplnit svůj volný čas zábavou a učit se hře na flétnu.

Grafická úprava i stylizace textu cílí na určenou skupinu mladšího školního věku. Text je psán hůlkovým písmem nebo malým tiskacím, důležitá upozornění jsou označena velkým

vykřičníkem, notový zápis je výrazný, jednoduchý, řádky jsou daleko od sebe, mnohdy je jedna píseň na jednu stranu, aby měla kolem sebe dost prostoru a žák si ji nespojoval s jinou. Většinu písní doprovází tematický obrázek k vybarvení, což může umocňovat koncentraci k tématu. Učebnice cílí na multisenzorické vnímání žáka.

Publikace má zajímavé metodické prvky. Její předností je zapojení hrubé i jemné motoriky, jednoduché názorné přehledy hudební teorie a její postupné rozšiřování. Pozitivním přínosem jsou části věnované vánočním svátkům, kde je zohledněna dosavadní hráčská úroveň. Notový materiál tradičních vánočních písní totiž není často ve vhodném notovém rozsahu nebo rytmických možnostech žáka.

Žánrově je publikace celkem prostá. Věnuje se především lidovým říkadlům a lidovým písním, kterým předchází nácvik. S vyšší technickou obtížností se objevují první etudy, stupnice a písně z pohádek, přesto si zachovává stejný grafický přehled a převahu lidových písní.

Publikace je v praxi využívána jak ve výuce individuální, tak ve výuce skupinové. Díky své stylizaci a repertoáru se nabízí jako vhodná publikace např. do předškolních tříd mateřských škol, kde může působit jako prostředek logopedické primární prevence. V takovém případě je škoda, že chybí akordické značky nebo doprovod pro klavír (Hlavatá 1995).

NOTA h

Tón h' - Honzík - zahrajeme takt: paleček levé ruky přikryje jediný otvor na spodní straně flétny a ukazováček přikryje první otvor nahoře.

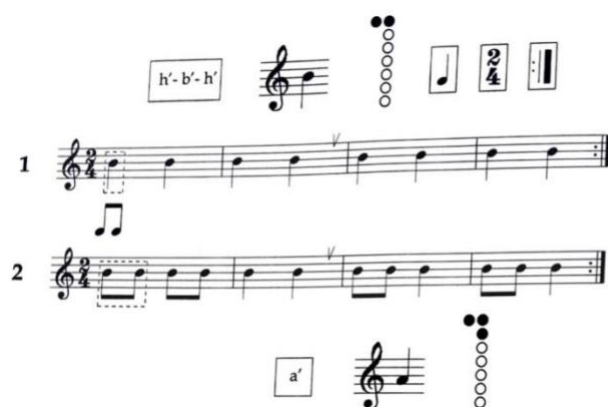
Jednou v zimě se nota Honzík klouzala na klouzačce, která byla dlouhá na celé čtyři doby. Nota Honzík přejela klouzačku s dlouhým DÝ. Ta klouzačka byla zkrátka od jedné taktové čáry ke druhé.

Obrázek 4: Hrátky s flétnou

Ve spolupráci maďarských autorů Lörincze a Paragiho vznikla učebnice hry na zobcovou sopránovou flétnu s názvem **Recorder ABC**. Pro pokročilé studenty je ve stejné edici učebnice pro altové flétny. Hned na rubu titulní strany je tabulka hmatů pro celý rozsah nástroje a čitelné jsou i enharmonické záměny. Jen u noty h^1 dávají autoři na výběr ze dvou hmatů.

Publikace je z pohledu grafického přehledná a prostá. Prostá je ovšem i metodicky. Ohledně dýchání a artikulace by si měl žák vystačit s poučkami v úvodu učebnice. Z artikulačních slabik využívá několik částí učebnice jen slabiky *Dý* a *Dú*. Další artikulační slabiky autoři přidávají od 11. části, ovšem píše se o tom jen v obsahu, ne přímo v kapitole. U daných cvičení žádné instrukce nejsou. Je tedy na vyučujícím, jak dané problematiky žákovi přednese.

Znalosti rytmu má zřejmě žák získat předem nebo je musí vysvětlovat vyučující svým individuálním způsobem, protože učebnice žádný grafický nebo shrnující přehled nemá ani na svém začátku ani konci. Na konci publikace je ovšem vysvětlení tempových označení, dynamických znamének, znamének v podobě koruny, Da Capo al Fine a dalších. Vysvětleny jsou zde i druhy tanců jako právě Gavotte, Allemande, Cotillon a ostatní obsažené v publikaci. Na úplném závěru, na vnitřní straně zadní obálky je tabulka trilkových hmatů, což je velmi užitečná pomůcka a velmi snadno použitelná při čerpání z jiných publikací. Učebnici lze hodnotit jako velmi přínosnou pro rozšíření repertoáru a jako doplňkovou k jiné publikaci, metodicky podrobnější a názornější. Přínosnost pro logopedickou prevenci či intervenci má učebnice pouze nepřímou, nedisponuje žádným řeč rozvíjejícím prvkem (Lörincz, Paragi 1996).

Obrázek 5: Recorder ABC

Již po několik desetiletí se učí žáci z publikace Ladislava Daniela **Flauto dolce – Škola hry na sopránovou zobcovou flétnu**. Jedná se o prověřenou a dodnes hojně využívanou metodiku. Učebnice je pevně strukturovaná a přehledná. Ilustrace jsou účelné a výstižně upozorňují na novou notu, hmat, znaménko nebo rytmický model, což usnadňuje orientaci v publikaci i probrané látce. Autor v dané lekci obsáhne jen tu látku, kterou již vyložil a důsledně ji připomíná v jednotlivých cvičeních a písních. Každá lekce obsahuje dostatečný prostor pro upevnění probírané látky a snad všechny možnosti rytmických kombinací.

Důkladné procvičování rytmizace může mít pozitivní vliv na schopnost analyzovat a syntetizovat slova, jednoduché melodie mohou žákovi pomoci z estetického hlediska řeči a učení jednoduchých lidových písní mohou rozšířit pasivní i aktivní slovní zásobu, tedy obsahovou stránku řeči (Daniel 1995).

1

V první hodině se naučíme hrát tón h¹, který se píše notou na prostřední z pěti linek notové osnovy. Zahrajeme jej tak, že zakryjeme první dvě díry, a to palcem a ukazováčkem levé ruky. Budeme hrát **noty celé c** a vydržovat **pomlky celé =**, které trvají čtyři doby.

V duchu si zvolna a pravidelně počítáme do čtyř a na každé čtyři doby zahráme jednu celou notu nebo celou pomlku. Nezapomejme ruku držet pouze u nás a každý tón správně nasadit.

Vždy za čtyři duby je v notách symbol čára, která odděluje jednotlivé **takty** a nazývá se **taktová čára**. Takt, který má čtyři doby, se jmenuje **čtyřtřvrtňový** a označuje se C , nebo C na začátku skladby.

Při hře na dechové nástroje je třeba vědomě ovládat **dech** a nadechovat pouze na předepsaném místě. Nádech se v notách značí svislou čarou přes čtvrtou linku.

In der ersten Stunde lernen wir den Ton h¹, der mit der Note auf der mittleren der fünf Linien des Notensystems geschrieben wird. Man spielt ihn so, daß man das Daumenloch und das Zeigefingerloch bedeckt. Wir werden **ganze Noten C** spielen und **ganze Pausen =** halten, die beide vier Schläge dauern. Rechnen wir für uns langsam und regelmäßig eins bis vier und auf jede vier Schläge spielen wir eine ganze Note oder eine ganze Pause. Vergesst nicht, die Fingel richtig an den Lippen zu halten und jeden Ton richtig durch „da“ anzusetzen.

Nach jeden vier Schlägen befindet sich in den Noten ein senkrechter Strich, der die einzelnen **Takte** trennt und **Taktstrich** heißt. Ein Takt, der vier Schläge hat, heißt **Vierteltakt** und wird am Anfang der Komposition mit C oder C bezeichnet.

Beim Spiel auf den Blasinstrumenten muß man bewußt das **Atmen** beherrschen und nur auf der vorgeschriebenen Stelle einatmen. Des Einatmen wird in den Noten durch einen kurzen Strich über die vierte Linie angezeigt.

Obrázek 6: Flauto dolce

6.1.1 Výsledek komparace hudební literatury

První část průzkumného šetření probíhalo formou komparace. Komparace probíhala v oblastech grafické úpravy, podpora multisenzorického vývoje, metodické pojetí, forma výkladu, hudební náročnost, artikulační náročnost a podpora rozvoje dýchání. Výsledná tabulka nabízí data ke srovnání jednotlivých publikací z hlediska uvedených aspektů.

Graficky jsou všechny uvedené publikace přizpůsobené postupnému učení a osvojování jednotlivých technických nebo hudebně teoretických prvků. Každá je trochu jinak koncipovaná a záleží tedy na žákovi samotném, jaký koncept mu vyhovuje nebo na pedagogovi a jeho záměru.

Na podporu **dechu**, jeho posilování, účelnému používání a rozvoji se zaměřují všechny publikace a na kýženém výsledku se v podstatě shodují. Všechny komparované metodiky obsahují také praktická cvičení, ovšem odlišným způsobem a intenzitou je žákovi předkládají. Lörincz-Paragi a Daniel mají o dechu a jeho významu psaný text na začátku publikace. Hlavatá přidává k psanému návodu také fyzická cvičení pro rozvoj dechového ústrojí způsobem přiměřeným cílové skupině. Oproti tomu Žilka má jako jeden z hlavních cílů publikace právě rozvoj dechu, jeho koordinaci, ovládnutí cíleného nádechu i výdechu, a navíc vše často připomíná v každé následující kapitole. Jak bylo zmíněno, Kvapilovi mají v publikaci řadu pomocných ilustrací a přehledů i na téma cíleného nádechu a koordinovaného výdechu. Nepřímo pracuje žák s dechovým ústrojím v rámci zvukových experimentů, kterých je napříč celou publikací několik. Jak intenzivně pracují publikace s dechem, pracují velmi obdobně se **zvukem**, s **kvalitou tónu** a **artikulačními slabikami**. Artikulační slabiky zmiňují všechny publikace, přesto s nimi velmi odlišně pracují, a hlavně v jiné intenzitě. Rozmanitě jich užívá Žilka, Kvapilovi a v začátcích Hlavatá. Prakticky žádná z publikací nijak necílí v prvotních fázích na techniku přednesu, protože se zaměřuje na osvojení základních technik. O přednesech více v závěru kapitoly.

Rozdílně autoři objasňují problematiku **rytmických** zákonitostí. Lörincz-Paragi nenabízí vysvětlení žádné ani formou textu ani přehledu. Velmi stručně vykládá rytmus Žilka, kdy na jednom řádku not a na druhém řádku pomlka zobrazí dvě jednoduché rovnice: celá = dvě půlově = čtyři čtvrtové. Daniel užívá pro postupnou rytmickou orientaci svých typických přehledů v pravém horním rohu na začátku kapitoly. Postupně předkládá rytmické modely doplněné arabskými číslicemi. Obdobně k tomu přistupují Kvapilovi, i když podrobnější verzi v rámci nácvičku *prstocviků* a říkadel. Praktický grafický přehled přirovnávaný k postupnému dělení celého jablka na dvě poloviny a čtyři čtvrtiny nabízí Hlavatá.

Nabízený **obsah notového materiálu** k naučení, procvičování, osvojování a jeho případné doprovody, vícehlasé skladby nebo koncertní skladby vyhodnocuje každý vyučující dle svého vkusu a přístupu. Z hlediska hudebního má kvalitně a prakticky zpracované klavírní doprovody Lörincz-Paragi, jejichž publikace má jako přílohu sešit klavírních doprovodů k vybraným skladbám a v dalších lekcích je široký výběr klasických duetů. Doprovody pro klavír nebo cembalo jsou k dispozici přímo v publikaci Kvapilových u vybraných přednesových skladeb. U velkého množství skladeb není klavírní doprovod, ale jsou uvedené akordické značky, kterých se dá využít při hře na klavír, kytaru nebo u renesančních a barokních skladeb na loutnu nebo cembalo. Flautoškola nabízí množství vícehlasých skladeb pro sopránovou a altovou flétnu (dle schopností vyučujícího tenorovou a basovou flétnu). Vícehlasé skladby nabízí též Žilka a v dalších lekcích i Daniel, ovšem charakterem zůstávají u lidových písní. Možností vícehlasu nevyužívá ve své publikaci Hlavatá, mimo koledy nebo jiné vzácné případy.

	Flautoškola	Veselé pískání	Hrátky s flétnou	Recorder ABC	Flauto Dolce
Grafika	barevná, rozmanitá, pestrá, hravá, stabilní	jednoznačná, účelná	přehledná, hravá, názorně ilustrovaná	účelná	srukturovaná, účelná
Dech	praktická cvičení v prvních kapitolách	zaměřeno na posílení dechového ústrojí	krátká cvičení v úvodu učebnice	krátké pojednání v úvodu učebnice	krátké pojednání v úvodu učebnice
Tón/Zvuk	názorně v prvních kapitolách, připomínány	prakticky vysvětlován, často připomínány	při cvičení nových tónů	krátké pojednání v úvodu učebnice	krátké pojednání v úvodu učebnice
Artiklace	podrobná v prvních kapitolách, doprovází celou publikaci v podobě moderních technik, říkadel, písní	základní + spojená s dechovým cvičením nebo zpěvem	slabiky zejména v prvních dvou kapitolách, hlavně slovy a zpěvem	krátké pojednání v úvodu učebnice	krátké pojednání v úvodu učebnice
Rytmus	grafické přehledy v kapitolách, praktické vysvětlivky, postupné přechody, samostatná cvičení se slovní oporou	grafické přehledy v kapitolách + praktické vysvětlivky	grafické přehledy na začátku učebnice i v průběhu	vysvětlení na vyučujícím	graficky výrazné přehledy v jednotlivých lekcích
Etudy	postupné, upevňovací tónová cvičení	rytmické, technické	pouze základní	v rámci lidových písní	v rámci lidových písní
Přednesy	různou formou, napříč časovým obdobím a žánrovým stylem	lidové písně, vícehlasé skladby s rytmickým doprovodem	lidové písně, říkadla, koledy, písně z pohádek	různou formou, napříč časovým obdobím a žánrovým stylem	lidové písně
Přednosti	rozvoj představitivosti, abstrakce, zpětná vazba, vlastní tvorba, cvičení jemné motoriky	rozvoj hudební paměti, cvičení intonace	pohybová a motorická cvičení, omalovánky, koledy,	klavírní doprovody k vybraným skladbám	velké množství osvojování a upevňování probrané látky
Pořadí naučených tónů	G A H C D	G E A H D	H A G C D	H A C G D	H A G C D
Vysvětlivka	malá tiskací písmena, hmat	lidská jména, hmat	lidská jména, malá tiskací písmena, hmat a popis	malé tiskací písmeno, hmat	malé tiskací písmeno, hmat
Forma instrukcí	ilustrací, textem, grafickým přehledem	textem, grafickým přehledem	ilustrací, textem, grafickým přehledem	grafickým přehledem	grafickým přehledem a stručným textem
Rytmický postup	celé - půlové - čtvrtové	najednou: čtvrtové, půlové, celé	najednou přehledem; spíše čtvrtové - půlové - celé	čtvrtové, osminové - půlové - půlové s tečkou, celé	celé - půlové - čtvrtové
Obsaženo na počtu stran	36	12	12	5	8

Tabulka 2: Výsledek analýzy

6.2 Soubor konkrétních cvičení a jejich využití

Na základě odborné literatury o vývoji dítěte, vývoji řeči v předškolním věku a na základě vybraných pěti metodik hry na zobcovou flétnu, mohl vzniknout soubor konkrétních cvičení, který jejich společné prvky spojuje. Soubor cvičení si klade za úkol obsáhnout hudební základy a využít je v logopedické praxi, především jako prvek logopedické prevence. Tento soubor je doporučen klinickou logopedkou Mgr. Jitkou Holmanovou, jako vhodný k využití nejen pro účely této bakalářské práce, ale i pro využití v logopedické praxi v rámci prevence v mateřských a základních školách. Její komentář k souboru konkrétních cvičení a písní je součástí příloh (Příloha č. 1). Tento soubor je pro svou velikost samostatnou přílohou a není přímou součástí bakalářské práce.

Průzkumné pozorování dvou dívek v předškolním věku probíhalo v Mateřské škole Smržovka, kde byly k průzkumu poskytnuty ideální podmínky a zázemí. Organizačně probíhalo každé setkání stejně: prvních třicet minut jsem se věnovala dívce A druhých třicet minut jsem se věnovala dívce B. Náplň těchto dvou setkání měla stejný podklad ze vzniklého souboru, ovšem průběh byl s každou dívkou trochu odlišný. Přesně to je ovšem výhodou individuální výuky, dá se přizpůsobit každému jedinci, jak to potřebuje.

Dívka A je sympaticky vyhlížející, usměvavá a nebojácná. Ráda zkusí nové věci, chce se učit, snaží se soustředit na právě probíhající činnosti. V rámci některých cvičení je až urputná. Z hlediska hrubé motoriky se nejeví obtíže. Je obratná, chodí i skáče na všechny způsoby. Tělesné dispozice má dívka dobré, je viditelně v kondici a její schopnosti v dechových cvičeních tomu odpovídají. Nadechuje se soustředěně a dokáže s dechem přiměřeně hospodařit. V jemné motorice má prostor na zlepšení. Flétnu drží v tenzi, uvolnit zápěstí se příliš nedaří ani po podpůrných cvičeních. Řečový projev dívky A je občas překotný a díky tomu nepřesný. Hlásky nezaměňuje, spíš je nevyslovuje dostatečně precizně. Flétnový nátisk není ideální, ale dívka se ho snaží po upozornění upravit a je ucházející. Nasazování a artikulace na flétnu bude potřebovat ještě důkladný trénink, ale poměrně dobrá rytmizace je nápomocná v interpretaci čtvrtových not. Příliš se nedaří plynulost změny hmatu. Dívka A zvládne odříkat celé říkadlo i s tleskáním, zazpívá celou sloku písně a na flétnu zahraje na jeden tón totéž, ale jak se mají prsty střídat a přehmatávat, potřebuje absolutní kontrolu nad pohybem prstu a hudební pauzu. Nutno dodat, že tyto činnosti potřebují spoustu zkušeností a intenzivní trénink.

Dívka B se dokáže pro dané činnosti nadchnout, zkusit je a když ji zaujmou, vydrží u nich. Je těžké takové činnosti najít, ale hledá si je sama. Dokáže všeho nechat, položit flétnu a běhat po třídě nebo začít rovnat hračky a jakoby úplně zapomenout, že teď je flétna, teď se

tleská nebo hraje. Očividně ráda zpívá, když písničku zná a ráda by se u toho realizovala ve hře na klavír. Ráda by znala slova dalších písní, ale občas je nedokáže ani správně zopakovat, přestože se na to soustředí. Ty části textu, které se pracně naučí si do příštího setkání nepamatuje. Pamatuje si obrázky, ty se jí líbí, zvláště když jsou barevné a má k nim co říct. Motoricky je dívka B zdatná a bez obtíží. Vzrůstem je drobnější, pořádně se nedaří soustředěný nádech, jen občas, a to při zábavné činnosti. Hospodaření s dechem se někdy daří a někdy méně. Jemná motorika je přiměřeně k věku ucházející. Nátisk má pevný a nesprávný. Pokud má vůli ho upravit, zkusí to. Správnost rytmiky se odvíjí od zaujetí pro danou činnost, říkadlo či píseň. Velmi experimentativní je při hře na hlavicí, kde zkouší, co může, dokud samu sebe nevyleká přefouknutým tónem, což svědčí o jejích dechových možnostech! Při hře jednoho tónu má obtíže skončit, ne vždy se dopočítá správného počtu not i v jednom čtyř čtvrtěčném taktu. Při zkoušení více hmatů je nutná dlouhá kontrola hmatů, ve kterých se přiměřeně orientuje.

6.2.1 Vyhodnocení pozorování

Dívku A flétna zaujala. Ne všechna cvičení dělala se zájmem nejvyšším, ovšem většinu z nich ano a když ne, dokázala to říct nebo si vybrat mezi možnostmi, co by ji bavilo více. Z hlediska motoriky je obratná, chodí a skáče na všechny způsoby. Pohyb do rytmu se zdál být v první polovině setkávání poněkud zmatečný, v druhé polovině setkávání byl znatelný posun k lepšímu. Upevnění nátisku a nasazování by potřebovalo ještě delší časový úsek, princip toho ale dívka chápe a má snahu je správně realizovat. Co se daří je dýchání. Díky dobré fyzické zdatnosti nemá dívka s nádechem ani výdechem potíží a dokáže s dechem přiměřeně hospodařit. Občasná překotnost v řeči se objevuje i v hudební interpretaci, tedy obojí má potenciál zlepšovat se navzájem. Dívka A se snaží zapamatovat si texty říkadel i písní a dokáže se je při dalším setkání vybavit. Tajná řeč a činnosti související s artikulací ji bavily, když se jí dařily. Když se nedařily, nechala si poradit, dokázala naslouchat a zkoušela to znovu.

Dívka B byla během prvních setkání nesoustředěná. Činnosti bylo třeba často střídat, modifikovat, některé dokonce přeskokovat a pak se k nim vracet. Pokrok nastal s pátým setkáním, na kterém byla klidnější, soustředěnější a udělaly jsme velký kus práce hlavně v oblasti nátisku a artikulačních cvičení, která ji na každém dalším setkání bavila. Hláskování byla silná stránka a při interpretaci se projeví. Rytmicky se projev zlepšoval spolu se zkušeností. Co se nepodařilo pořádně naučit bylo plynulé střídání prstů. Dívka B si většinou potřebovala dát flétnu od pusy, překontrolovat prsty, díky zrakové kontrole položit nebo zvednout ty správné, nasadit flétnu (v lepším případě) na spodní ret a zahrát další tón.

6.2.2 Vyhodnocení dotazování

Dotazník pro rodiče je přiložen jako Příloha č. 3 této bakalářské práce. Obě matky dívek byly spolupracující, ochotné, otevřené diskusi.

Matka dívky A v dotazníku uvedla, že její dcera se pro flétnu nadchla, hraje si s ní i doma, zapojuje do hry svou mladší sestru a ochotně přijímá rady i své matky, která s nástrojem určitou zkušenost má. Změnu v oblasti motoriky nepozoruje. Zřetelný je dle matky zájem o rytmizaci známých melodií a zlepšování se. V oblasti řeči si matka změn nevšimla. V závěrečné otázce prozradila, že jsou již zařazeni do logopedické péče. Dívka má logopedku v rodině, a ne vždy se v rámci setkání za účelem logopedie daří a je z toho pouhá hra.

Matka dívky B má stručné odpovědi v dotazníku. Zaujetí pro hudbu na dceři vidí, ale ne zaujetí pro hru na zobcovou flétnu. Z hlediska motoriky vidí určité zlepšení, stejně tak v paměti textů z písní, ovšem ne z těch, které se probíraly na setkání s flétnou. V oblasti řečového projevu si změny matka nevšimla. Na závěr prozradila, že byli poprvé na logopedii minulý měsíc. Tam se dozvěděli o tom, že má dívka B nedostatečné udržení pozornosti, a to na úrovni, u které se zvažuje odklad školní docházky.

S vyplněním dotazníku souhlasila i paní učitelka obou dívek, ten je Přílohou č. 4. Odpovědi paní učitelky nijak výrazně nevybočovaly oproti odpovědím matek obou dívek. Zaujetí pro hru na flétnu vidí zřetelněji u dívky A, která o tom dle odpovědi často mluví, těší se a nacvičuje. Dívka B o hodině flétny promluvila natěšeně až před předposledním shledáním. Stav hrubé i jemné motoriky hodnotí paní učitelka velmi kladně u obou dívek, tudíž nepozoruje zlepšení a ani by v daném věkovém období žádné neočekávala. Totéž z hlediska zrakového a sluchového vnímání. Zde se zastavuje u dívky B, u které má občas pocit, že ji dívka v hlučnějším prostředí kolektivu opravdu hůř slyší. V oblasti řeči obě dívky hodnotí jako komunikativní a hlavně mluvné, nebojí se o cokoli říct a o čemkoli vyprávět. Uvádí, že ani jedna dívka nemá dokonalé vyslovování, ale na svůj věk mají čas a prostor na zlepšení před nástupem do první třídy. Zde se zastavuje u dívky B, u které si myslí, že může být doporučen odklad školní docházky. Prozrazuje nedokonalosti řečového projevu jako nesprávné skloňování slov, nedostatečnou soustředěnost při jakékoliv činnosti a nesprávný úchop tužky.

6.3 Vyhodnocení výzkumných otázek

1. Při jakých řečových obtížích je možné úspěšně zařadit navržený soubor konkrétních cvičení a písní v rámci logopedické prevence?

V rámci logopedické prevence je možné zařadit navržený soubor konkrétních cvičení a písní v rámci opožděného vývoje řeči a lehké dyslálii. Díky intenzivním dechovým cvičením,

důkladnou kontrolou postavení čelisti, brady, tváří, rtů a konkrétnímu zapojení jazyka lze nacvičit základní techniky užívané též při nácviku či nápravě hlásek a může to mít pozitivní vliv na posílení a koordinaci mluvidel. Díky zapojení jemné motoriky obou rukou a hlavně jednotlivých prstů dochází k rozvoji pohybové koordinace. Díky zapojení různorodého sluchového vnímání může dojít k pozitivnímu rozvoji v oblasti zpracovávání přijatých informací a rehabilitovat nedostatky ve sluchovém vnímání. Čtení not může pomoci s lineárním čtením (Kutálková 2011).

Hudba obecně vede člověka k jeho kultivaci. Zároveň dochází ke kultivaci verbálního a neverbálního projevu. Hudba všeobecně rozvíjí a podporuje žádoucí formy chování. Hudební interpretace může mít pozitivní vliv na oblast kognitivní, tedy na propojení myšlení a projevu, na oblast emocionální, kdy se jedinec učí charakteristickému vyjádření spojeného s emocemi. Nacházení a udržování volnočasových aktivit má vliv na způsob trávení volného času jedince a na sociální vazby s tím související.

2. Jaké jsou vhodné metodické postupy učitele hudby k žákům s vadami řeči?

Hudební pedagog primárně neřeší logopedický nález dítěte, ale zabývá se metodikou výuky hry na konkrétní nástroj. Skrze zvolené metodiky hry na nástroj kultivuje jednotlivé oblasti podílející se na rozvoji řeči jako je respirace, fonace, artikulace.

Je třeba věnovat dostatek pozornosti dalším souvisejícím oblastem: intenzivní procvičování respiračního ústrojí, náležitě kontrolovat postavení mluvidel při hře, usměrňovat pohyby navíc a podněcovat pohyby žádoucí, více se věnovat cvičením jemné motoriky, zařazovat cvičení na podporu sluchového vnímání, zpracování slyšených informací, zařazovat multisenzorické prvky ve výuce, více zařazovat hlasová cvičení a zpěv lidových písní a snažit se vyhovět individuálním potřebám jednotlivce. Velmi přínosný je spolupracující vztah s rodiči, učitelem, případně logopedem, kterému může být učitel hudby oporou při sekundární a terciální logopedické prevenci.

Každý žák bude potřebovat svůj individuální výběr materiálu zaměřený na jednotlivé oblasti (respirace, fonace, artikulace) dle svých individuálních schopností a dovedností. Tedy dodržovat všeobecné pedagogické principy obohacené o specificky logopedické, jako je princip minimální akce, tedy nevyvíjet zbytečný nátlak na pokrok. Postupovat s co nejmenší námahou, při tělesném i duševním uvolnění žáka. Důležitý je delší časový horizont hudební spolupráce pro pozorování prvních pokroků v oblasti řečového projevu.

7 Diskuse a doporučení pro praxi

Z praxe na Základní umělecké škole lze potvrdit, že žáci s logopedickými obtížemi hudební školy (nebo zájmové kroužky s hudební tematikou) navštěvují a výuka by měla být přizpůsobena jejich individuálním potřebám. Výše popsané provedené průzkumné šetření má pomoci k vhodnému výběru a kombinaci jednotlivých metodických postupů směřujících k rozvoji dechového ústrojí, oromotoriky, motoriky artikulaci a cítění.

Předepsané doporučené postupy a navrhované metodické učebnice jsou určeny především pro logopedickou primární prevenci, kdy se předchází možným rizikovým jevům. Zvláště u cílové skupiny žáků v mateřských školách a v předškolním věku, kdy ještě nejsou definitivně diagnostikovány logopedické vady, lze působit především preventivně. Intenzivním cvičením a posilováním účelného dýchání, opakováním, tvorbou melodie a podporou v plynulosti projevu lze ovlivnit oblast opožďování řeči.

V mladším školním věku lze okrajově působit na jedince s dyslálií, kteří díky jednotlivým krokům při nácviku správného dýchání, rytmizaci, nastavení čelisti, přizpůsobení oromotorických svalů a při nácviku nasazení mohou upevnit klidovou pozici jazyka, základní dělení jednotlivých hlásek, sluchovou diferenciaci tvrdých a měkkých hlásek, melodickou složku řeči a další. Hra na dechový nástroj působí na dvě základní schopnosti při nápravě dyslálie, totiž na motoriku mluvidel a fonemický sluch (Kutálková 2011).

Volba konkrétního metodického přístupu je na každém vyučujícím a je to velké téma k diskusi. Každá z metodik má své přednosti oproti ostatním, nějaký zvláštní přínos a své poselství, proto nelze jednotně určit jeden jediný metodický sešit jako vyhovující.

První z diskusních témat je pořadí **nově vyučovaných tónů**, zda začít od h^1 nebo od g^1 . První z možností je hmatové jednodušší, jde o zakrytí dvou dírek a zvládne to i žák se slabší jemnou motorikou, čímž získá čas na postupné uvolňování zápěstí. Zároveň to může vést k nesprávnému celkovému držení levé ruky, protože prostředníček a ukazováček má žák intuitivně ve volném prostoru namísto nad flétnou připravené k akci. Druhá varianta nabízí stabilnější držení levé ruky od počátku a pro začátečníka bývá jednodušší prsty zvedat než pokládat. Jistá skupina odborníků se shoduje na prvních tónech c^2 a a^1 , protože při jejich střídání se užívají nanejvýš tři prsty a pozice levé ruky je stále v základní pozici (např. *Škola hry na zobcovou flétnu se skřítkem Tonikem*, Monika Devátá).

Druhým tématem k diskusi je **počáteční rytmika**, tedy zda začít čtvrtovými nebo celými notami. Obě varianty mají přednosti i úskalí. Když se začne čtvrtovými, je to pro začátečníka spíše pochopitelnější, protože na každou dobu má jednu notu namísto toho, aby

počítal na celé notě do čtyř dob, když nemá upevněný pravidelný rytmus a zažité pojmy jako je doba, takt, nota celá, nota čtvrt'ová apod. Při pokroku čtvrt'ové noty násobí do půlových a následně celých. Když je metodika psána od noty celé, je třeba hned na začátku vysvětlit, jak se dělí a jak se to počítá. Zároveň, pokud celou problematiku žák pochopí jen díky přehledu, jako napsal Žilka, je tím vysvětleno mnohé a metodika se může ubírat ostatními směry.

V předešlém odstavci bylo zmíněno, že velmi záleží na tom, **jak** se žákovi daná problematika nebo téma vysvětlí a předloží. I toto téma se snažila bakalářská práce v jednotlivých analýzách obsáhnout i za pomoci ukázek a výsledná tabulka se to snaží shrnout. Zpracování Hlavaté a Kvapilových se zdá býti, oproti ostatním analyzovaným publikacím, bližší cílové skupině mladšího školního věku. Hlavatá připouští jako cílovou skupinu dokonce věk předškolní a výrazná grafika, stručné instruktážní texty, velikost písma i notového zápisu a doplňující omalovánky tomu nasvědčují. Kvapilovi mají na předškolní pedagogiku zobcové flétny svůj názor i metodiku a v této bakalářské práci již popsanou. Úprava Flautoškoly je barevná, zajímavá, řadu instrukcí, textů a zdokonalování dechu či zvuku umí nahradit trefnou ilustrací. Přestože je hudba z velké části o sluchovém poznávání a napodobování, Flautoškola učí i poznání a nápodobu vizuální a při zapojení více oblastí je rozvoj komplexnější a efektivnější.

Ve své praxi v pozici hudebního pedagoga jsem se setkala s žákem, jenž se učil doslova držet flétnu na ústech. Ve svých pěti letech měl chlapec diagnostikovanou vícečetnou dyslálii a přibližně měsíc nebyl sto držet flétnovou hlavici v ústech a nasadit tón. Na tónu h¹ setrval asi dva měsíce výuky, kdy se několik taktů opíralo o slabiky slov, jenže analýza a syntéza slova nebyl jednoduchý úkol. Půlové noty, pomlky a jejich aplikace při hře na nástroj trvala další měsíce, protože cokoliv nového muselo být důsledně vysvětleno, prakticky znázorněno, vyzkoušeno na ukázce a pak teprve bylo možné to aplikovat. Jedná se o standardní pedagogický postup, ovšem zde bylo zapotřebí citlivého přístupu, respektování individuálního psychomotorického tempa, dostatečné motivace, respektování aktuální komunikační úrovně a přizpůsobení metodických přístupů včetně instruování.

Konkrétní doporučení pro praxi spočívá v navrženém souboru konkrétních cvičení a písní, jež je využitelný v logopedické praxi v rámci logopedické prevence. Soubor byl doporučen klinickou logopedkou a následně vyzkoušen v rámci průzkumného šetření. Soubor se jeví jako dobře využitelný v rámci logopedické prevence v mateřské škole nebo v prvních ročnících základní školy. Soubor je přiložen jako externí příloha.

Závěr

Komparace literatury je méně obvyklý způsob zpracování tématu, ovšem posloužila jako podstatný základ pro výběr několika myšlenek, nápadů a metodických postupů. Zajisté lze téma pojmout jinými způsoby nebo na něj navázat z jiného úhlu pohledu. Práce by byla zajímavá také jako návazná kazuistika, při které by bylo možné sledovat pokrok respondentů podobného věku a vývojové úrovně po delší dobu. Práci lze pojmout z hlediska prevence i následné intervence, tedy sledovat a vyhodnocovat pokrok jedinců, kterým by podobné hudebně metodické prvky byly doplňkem k jejich logopedické péči.

V teoretické části byl zmapován vývoj řeči v jednotlivých vývojových obdobích jedince, co jej ovlivňuje a jak dané či získané okolnosti působí na jeho rozvoj osobnosti a kvalitu řeči. Právě dětství je ve vývoji jedince zásadním pro jeho celoživotní rozvoj, způsob a kvalitu života. Podoba řeči je výsledkem mnoha aspektů komplexního vývoje osobnosti a k její případné nápravě je třeba přistupovat stejně tak.

Základy hry na zobcovou sopránovou flétnu jsou veřejnosti dostupné. Základům hudebního vzdělání se lze věnovat samostudiem i podporou odborného vedení. Ze vzorku pěti analyzovaných a porovnaných učebnic je patrné, že metodika a forma hudebního vzdělání má jisté pevné zákonitosti, a může být rozdílná v přístupu a podobě předkládaných informací. Ve své variabilitě nabízí dostatečný prostor pro kreativní přístup, přizpůsobení se potřebám jednotlivce či skupiny, a přesto neztrácí na zásadním přínosu pro jednotlivce i jeho okolí. V souvislosti s logopedickými účely je vhodné sledovat v publikacích aspekty praktického nácviku k ovládnutí dechového proudu, k osvojení a stálého procvičování artikulace a zábavnou formou nabízet mluvené slovo jako součást zábavného říkadla, líbivého popěvku, lidové písně nebo známé klasické i populární hudby.

Výsledky provedené analýzy včetně vytvořeného souboru konkrétních cvičení a písní poslouží široké veřejnosti, zájemcům i pedagogům, kteří by se zajímali o mezioborovou spolupráci v uvedené oblasti. Zpracování souboru konkrétních cvičení a písní nabízí zdokonalení se v oblasti dechu, motoriky, artikulace, rytmizace a projevu jedince, ať už zpěvem, říkadlem, kresbou či interpretací jednoduché písně.

Seznam použitých zdrojů

- ALLEN, K., E., MAROTZ, L., R., 2008. *Přehled vývoje dítěte od prenatálního období do osmi let*, 3. vyd., Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-421-2
- EICHLEROVÁ, I., HAVLÍČKOVÁ, J., 2016. *Logopedické pohádky: příběhy k procvičování výslovnosti*, 2. přeprac. vyd., Praha: Supraphon. ISBN 978-80-262-1151-8
- DANIEL, L., 1995. *Škola hry na sopránovou zobcovou flétnu: Schule für die Sopranblockflöte*, 3. přeprac. vyd., Praha: Panton. ISBN 80-7039-227-4
- DUDEK, A., 1999. *Á-BÉ-CÉ-DÉ*, Ostrava: Librex. ISBN 80-7228-135-6
- HRADIL, R., HRADILOVÁ, L., 2007. *Člověk a výchova*, Semily: Asociace waldorvských škol. MK E ČR 8089
- HLAVATÁ, I., 1995. *Hrátky s flétnou, písničkami a pastelkami*, Kladno: Vladimír Beneš. ISBN M-706512-72-3
- CHRÁSKA, M., 2007. *Metody pedagogického výzkumu*, 1. vyd., Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1369-4
- KLENKOVÁ, J., 2006. *Logopedie: narušení komunikační schopnosti, logopedická prevence, logopedická intervence v ČR, příklady z praxe*, Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1110-2
- Klinická logopedie: Asociace klinických logopedů České republiky [online]. [vid. 17. 12. 2021]. ISSN 2570-6179
- KUTÁLKOVÁ, D., 2011. *Budu správně mluvit: chodíme na logopedii*, 1. vyd., Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3687-7
- KUTÁLKOVÁ, D., 2009. *Průvodce vývojem dětské řeči: logopedická prevence*, 5. přeprac. vyd., Praha: Galén. ISBN 978-80-7262-598-7
- KUTÁLKOVÁ, D., 2010. *Vývoj dětské řeči krok za krokem*, 2. aktualiz. a dopl. vyd., Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3080-6
- KVAPILOVI, E., J., 2010. *Flautoškola 1*, Praha: Bärenreiter. ISMN 979-0-2601-0505-8
- LÖRINCZ, L., PARAGI, J., 1996. *Blockflöten-ABC: für C-Sopranblockflöte = Recorder-ABC: for C-discant recorder = Furulya-ABC: C-szopránfuluryára*, Budapest: Edition Musica Budapest. Z. 14 090
- MODR, A., 2010. *Hudební nástroje*, 9. vyd., Praha: Bärenreiter. ISBN 978-8086385-12-9
- SCHILLER, P.B., 2004. *Hry pro rozvoj dětského mozku*, Praha: Portál. ISBN 80-7178-905-

SCHNEIDROVÁ, E., HANZLOVÁ, M., 2013. *Aktivity k rozvíjení vyjadřovacích dovedností u dětí*, Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0375-9

ŠAROUNOVÁ, J., 2014. *Metody alternativní a augmentativní komunikace*, Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0716-0

ŠKODOVÁ, E.; JEDLIČKA, I., 2003. *Klinická logopedie*, Praha: Portál. ISBN 979-80-7367-340-6

ŠŤASTNÁ, H.; KVAPIL, J., 2018. *Flautoškolka*, Praha: Bärenreiter. ISMN 979-0-2601-0870-7

VÁGNEROVÁ, M., 2005. *Vývojová psychologie*, Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0956-8

VÍTKOVÁ, M., 2006. *Somatopedické aspekty*, 2. rozš. a přeprac. vyd., Brno: Paido. ISBN 80-7315-134-0

ŽILKA, V., 1995. *Veselé pískání – zdravé dýchání: slabikář pištců: malá škola hry na sopránovou zobcovou flétnu*, 4. vyd., Praha: Panton. ISBN 80-7039-236-3

Seznam příloh

Příloha č. 1: Komentář nezávislého logopeda k souboru konkrétních cvičení a písni

Příloha č. 2: Informovaný souhlas

Příloha č. 3: Dotazník po skončení průzkumného šetření pro rodiče

Příloha č. 4: Dotazník po skončení průzkumného šetření pro učitelku MŠ

Hodnocení příručky „Dechy v logopedii“

Metodika, kterou Lucie Havlíková předkládá, může sloužit v mateřských školách jako výborná pomoc nejen při rozvoji dechových, a rytmicizačních cvičení, ale i pro rozvoj jemné motoriky, soustředění a rozvoj motoriky mluvidel. Pomůže také logopedům, kteří s její pomocí mohou tyto dovednosti rozvíjet.

Doporučuji její používání jako pomoc při problémech, které jsou spojené s diagnózami: opožděný vývoj řeči, koktavost, dysfázie. Některé části je vhodné použít i u dětí se sluchovými vadami k prodloužení výdechového proudu při mluvení, hospodaření s dechem a při vyvození a posazení hlasu.

Mgr. Jitka Holmanová
klinický logoped
Centrum kochleárních implantací u dětí
ORL klinika FN Motol

INFORMOVANÝ SOUHLAS

Vážení rodiče,

jmenuji se Lucie Havlíková a jsem studentkou Technické univerzity v Liberci.

Po dohodě s vedením Mateřské školy Smržovka bych ráda zapojila Vaše dítě do průzkumného šetření zaměřeného na logopedickou prevenci.

Průzkumné šetření je rozvrženo do osmi individuálních setkání trvajících asi třicet minut. Náplní shledání je logopedická prevence formou hudebně pedagogických prvků a hrou na zobcovou sopránovou flétnu.

Výsledky průzkumného šetření budou použity na tvorbu bakalářské práce a jsou zcela anonymní.

V případě dotazů mě neváhejte kontaktovat na adrese: havlikovaluc@gmail.com

Děkuji Vám za ochotu a spolupráci!

Lucie Havlíková

NÁVRATKA

Souhlasím, aby se má dcera zúčastnila
průzkumného šetření logopedické prevence za účelem tvorby bakalářské práce.

Ve Smržovce, dne Podpis rodiče.....

DOTAZNÍK PO SKONČENÍ PRŮZKUMU PRO RODIČE

1. Jak hodnotíte zaujetí Vaší dcery pro hru na dechový nástroj? Případně jak se to projevuje?

- A. Zaujatá je hodně a byla bych ráda, kdyby v tom pokračovala. Budeme hrát spolu doma. Musím si to připomenout, ale na flétnu jsem hrála, dokonce na altovou. Hraní se jí líbilo, doma studovala, co hrála na hodině, cvičila si prstíky, sestru doma učí vojáčky a foukají spolu do terčíku a podobně.
- B. Flétna ji moc nezaujala a hrát moc nechce. Zpívání ji bavilo, když se hraje na klavír se jí líbí, bubnování ji baví, ale flétnička ji nenadchla.

2. Pozorujete na dceři v posledních dvou měsících změnu v oblasti hrubé a jemné motoriky?

- A. Stále kreslí, stále vybarvuje a je to stále stejné. Určitě se to nezhoršilo, ale změnu nepozoruji.
- B. Třeba při vybarvování poslední dobou tolik nepřetahuje, ale zásadní změnu nevidím.

3. Pozorujete na dceři v posledních dvou měsících změny v oblasti zraku a sluchu? Např. reakce na zvuk, melodii z rádia, orientaci při čtení obrázků a další?

- A. Říkají si doma se sestrou básničky, zpívají písničky atd. To dělají už dlouho, ale dcera si u toho začala vždy do něčeho bouchat, ťukat nebo tleskat. Navíc občas opravdu rytmicky, to hlavně u rozpočítávání nebo u písniček, které dobře zná.
- B. Pobrukuje si něco stále, ale to má z domova. S mým přítelem si zpívají nebo tancují a je to stále stejné. Teď si lépe pamatuje texty písniček, se kterými chodí ze školky.

4. Pozorujete na dceři v posledních dvou měsících změny v oblasti řečového projevu? V artikulaci hlásek, v plynulosti řeči nebo po obsahové stránce řeči?

- A. Spíše ne, nepozoruji.
- B. Beze změny.

5. Zvažovali jste nějakou formu cílené předškolní přípravy nebo přímo logopedické péče mimo mateřskou školu?

- A. Zvažovali a už chodíme. Na pětileté prohlídce nám lékařka doporučila návštěvu logopeda. Dcera má logopedku babičku, tak chodíme k ní. Někdy se učí, někdy to nefunguje, ale zkusíme to, zda to bude fungovat a případně budeme chodit jinam.
- B. Teď jsme byli poprvé. Ve školce nás upozornili, tak jsem objednala dceru na logopedii, už máme objednaný sešit, máme doporučení na cvičení s jazýčkem a také nám bylo

vysvětleno, že dcera bude mít nejspíš odklad. Ne kvůli řeči, ale kvůli pozornosti, kterou neudrží.

6. Prostor pro Vaše připomínky a postřehy:

A. Škoda, že není flétna celý rok.

B. –

DOTAZNÍK PO SKONČENÍ PRŮZKUMU PRO UČITELE

1. Jak hodnotíte zaujetí dívek pro hru na dechový nástroj? Případně jak se to projevuje?

- A. Ta se na to těší! Je to na ní vidět, mluví o tom, vypráví o flétničce a co už umí.
- B. Ta o tom ani nemluví. Až před předposledním shledáním za mnou přišla a sama od sebe mi začala vyprávět, že se těší na flétnu, že ji to baví a že má ráda paní učitelku. To bylo poprvé, co se o tom vůbec zmínila.

2. Pozorujete na dívkách v posledních dvou měsících změnu v oblasti hrubé a jemné motoriky?

- Výraznou změnu nepozoruji ani u jedné. Obě mají dobrou hrubou i jemnou motoriku, vyrábí krásné věci, jsou šikovné a tvoření je baví. Dívka B nemá doposud správný úchop tužky, ale to není jen motorikou, ale i nesoustředěností.

3. Pozorujete na dívkách v posledních dvou měsících změnu v oblasti zraku a sluchu? Např. reakce na zvuk, melodii z rádia, orientaci při čtení obrázků a další?

- Obě jsou v kolektivu, kde se hodně zpívá a baví je to. Jsou ve výjimečně kreativní skupině, kde to všechny baví a je to stále stejné. Dívka B má horší sluchové reakce obecně. Projevuje se to hlavně v hlučnějším prostředí a kolektivu, jako by mě opravdu neslyšela.

4. Pozorujete na dívkách v posledních dvou měsících změny v oblasti řečového projevu? V artikulaci hlásek, v plynulosti řeči nebo po obsahové stránce řeči?

- Obě mluví stále stejně. Ani jedna nemluví perfektně, obě mají na čem pracovat, ale na svůj věk se vyjadřují dobře.

5. Prostor pro Vaše poznámky a připomínky:

- Kdybych je měla hodnotit jako předškoláčky, tak dívka A nemá žádný výrazný problém a překážku, kvůli které by nenastoupila od září do první třídy. Dívka B má ještě čas vyspět, je teprve listopad, ale není na té úrovni, na které by měla být. Je dost nesoustředěná, roztěkaná, odbíhá, nedodělává činnosti, nemá správný úchop tužky a občas ani dost jasné vyjadřování. V běžné řeči se objevují dysgramatismy, nesprávné skloňování slov a podobně.
- Flétna udělala ve školce docela rozruch. Ostatní děti se zajímaly, co se děje, kdo jste a chtěly by taky zpívat a zkoušet hrát na flétničku.